BARLЬQ ELDERDjN PROLETARLARЬ, BIRIGIҢDER!

1-6.

PROPAGANDA

ÇANA

YGJT

1 - 6

IANVAR 1939

QAZAQ MEMLEKETTJK SAIASI ƏDEBIET BASPA Ь
ALMA-ATA QALASЬ

BARLЬQ ELDERDJҢ PROLETARLARЬ, BJRJGJҢDER!

89

PROPAGANDA ÇANA YGJT

5

MAI 1939

QAZAQ MEMLEKETTJK SAIASI ƏDEBIET BASPASЬ
ALMA-ATA QALASЬ

Barlьq elderdjң proletarlarь, ьjrigjңder.

PROPAGANDA

ÇANA

YGJT

QAZAGҢЬSTAN K(в)P ORTALЬQ KOMITETJNJN ÇURNALЬ

AIЬNA 1 RET CЬGҢADЬ

Redaksianьn adresj: Alma-Ata, Ykmet vij, QK(в)P Ortalьq Komitetj, вølme № 7, Telefon № 51—45

№ 5 MAI 1939

BK(в)P XVIII siezjnjң qaulьlarьn eңbekcjler вйqarasьnьң sana-sezjmjne çetkjze propagandalaiьq

Bykjlsoiuzdьq kommunist (bolcevikter) partiasьnьң XVIII siezj partiamьzdьn, bykjl sovet qalqьnьң aldьna dynieçyzjljk tarixi maңьzь bar ūlь mjndetter qoidь.

Siez bjr auzdan qabьldaqan, Stalin çoldastьң XVIII siezdegj tarixi baiandamasь kommunizmnjң çaңa tabьstarьna çetude qalqьmьzdьң būdan bьlai da çyretjn aiqьn, sara çolьn kørsetjp berdj. Partia men memleket apparattarьnda jsteitjn kadrlardь ūlь otanьmьzdьң kəzjrgj çana aldaqь uaqьttaqь jsteitjn çūmьstarьnьң aiqьn perspektivasьmen qarulandьrdь.

Stalin çoldas Sovetter Soiuzьnьң qalqaralьq çana jckj xalj turalь ceberlik çaqьnan teңdesj çoq, tamaca analiz çasaumen bjrge markstjk-lenindjk teoriaңь bykjl çerçyzjljk tarixi maңьzь bar dokumentpen baiьttь. Bjzdjң qalqьmьzdь kapitalistjk qorcaudьң jcjnde ømjrsyrjp otьrqan sotsialistjk memlekettjң teoriasьmen qarulandьrdь. Sotsialistjk memlekettjң 20 çьldьq təçribesjn qorьta keljp, onьң damuьnьң ekjncj fazasьn Stalin çoldas bьlai dep sipattaidь:

«Øzderjңjz kørjp otьrsьzdar, bjzde kəzjr myldem çaңa, tarixta bolьp kørmegen çana øzjnjң formasь men funktsialarь çaqьnan bjrjncj fazadaqь sotsialistjk memleketten edəjr aiьrmacьlьqь bar sotsialistjk memleket ornadь.

Bjraq damu jsj osьmen qana toqtap qalmaidь. Bjz jlgerj, kommunizmge qarai bettep kelemjz. Bjzde kommunizm dəujrjnde de memleket saqtala ma?

Ia, eger kapitalistjk qorcau çoiьlmaitьn bolsa, eger cetten bolatьn soqьs cabuьlьnьң qaurь qūrtьlmaitьn bolsa, memleket saqtaladь. Onьң ber çaqьnda, jckj çana sьrtqь çaqdailardьң øzgerjsjne qarai memleketjmjzdjң formasь taqь da øzgeretjndjgj tysjnjktj.

Çoq, eger kapitalistjk qorcau çoiьlatьn bolsa, onьң ornьna sotsialistjk qorcau ornaitьn bolsa, memleket saqtalmaidь, bjtedj.

Sotsialistjk memleket turalь məselenjң çaiь osьlai», (I. V. Stalin, Partianьң XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çūmьsь turalь eseptj baiandama, 56 — 57 betterj, Qazaq memlekettjk saiasi ədebiet baspasь, 1939 çьl).

Partianьң XVIII siezjndegj Stalin çoidastьn, Molotov, Çdanov çoldastardьң baiandamalarь, būl baiandama-

lar вoiьnca alьnqan qaulьlar eljmjz-djn aldьnda tūrqan mjndetterdj ai-qьn ūqьndьratьn, ol mjndetterdj ta-вьstь etjp orьndaudьn çolьn kөrse-tetjn, әrвjr enвekcjlerdj qarulandь-ratьn ideialьq çana teorialьq asa kyc-tj qaru, jstjn naqtьlь programmasь вolьp tавьladь.

Kәzjrgj en вastь, en negjzgj mjn-det — partianьn XVIII siezjnjn kөr-setjp bergen osь aiqьn perspektiva-men kadrlardь, çalpь enвekcjler вū-qarasьn tolьq ūqьndьrumen qarulan-dьratьn вolaiьq, ycjncj вesçьldьq plandь orьndauda cecucj maqьzь вar — вūqaraqa kommunistjk tәrвie вeru jsjn вūrьnqьdan da çaqsarta ty-seijk. Marksizm-leninizm ideiasьn propagandalau, BK(в)P tarixьn pro-pagandalau, Stalin çoldastьn XVIII siezdegj вaiandamasьndaqь çana siez-de alьnqan qaulьlardaqь ūlь ideia-lardь, вascьlьq nūsqaulardь propa-gandalau jsj ylken rөl atqaratьndь-qьn partiada вar çana partiada çoq bolcevikterjmjz ecuaqьtta da esterj-nen cьqarmauqa tijstj.

Sotsializmnen kommunizmge вjr-te-вjrte өtu retjndegj zor saiasi-ca-ruacьlьq maqьzь вar mjndetterdjn вjrj — en aldьnqь qatardaqь kapita-listjk elderdj en taiaudaqь 10 — 15 çьldardьn jcjnde ekonomikalьq ça-qьnan quьp çetjp вasьp ozu. Būl вjz-djn sotsialistjk qoqamnьn ten pravo-lь mycelerj — çūmьscь tавьnьn, ca-rualardьn, sotsialistjk intelligentsia-nьn materialdьq çana mәdeni dәre-çesjn вūrьnqьdan da çoqarьqa kө-teredj, eljmjzdj вūdan вьlai da mo'-cьlьqqa çetkjzedj.

Stalin çoldas вūl mjndettj tez orьndap cьqudьn çoldarьn kөrsettj:

«Demek, kapitalistjk вastь-вastь elderdj ekonomikalьq çaqьnan вasьp ozu ycjn uaqьt kerek, uaqьt bolqan-da da az uaqьt emes. Bjzde enвek өnjmdjljgj neqūrlьm çoqarь bolsa, өndjrjs texnikasь neqūrlьm çetjle вeretjn bolsa, вūl asa maqьzdь eko-nomikalьq mjndettj solqūrlьm tez orьndauqa boladь, вūl mjndettj orьn-dau merzjmjn solqūrlьm qьsqartu qa boladь». (I. V. Stalin Partianьn XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Ko-mitetjnjn çūmьsь turalь eseptj вa-iandama, 24 вet, Qazaq Memlekettjk saiasi әdeвiet вaspasь, 1939 çьl).

Eljmjzdjn kommunizmge çetu ycjn jlgerj çyrudjn perspektivasьn kadr-larqa çete ūqьndьru jsj en aldьmen propaganda, ygjt çūmьsьnьn çaq-sartьluьmen, kyndeljktj çūmьstarda-qь ylken tavьstarmen tьqьz вaila-nьstь. «...Partianьn sostavьn retke sa-lu çana вascьlьq organdardь tөmengj çūmьsqa çaqьndatu jsjn qanaqatta-narlьq etjp çolqa qoiuqa вoladь; kadrlardь çoqarьlatu, olardь jrjktep alu, olardь çūmьsqa вөlu jsjn qana-qattanarlьq etjp çolqa qoiuqa вoia-dь; вjraq, mūnьn вәrj osьlai вoia tūrqanda da, вjzdjn partia propa-gandasь вjrer seвeppen aqsai вastasa, вjzdjn kadrlarqa marksistjk-lenindjk tәrвie вeru jsj nacarlai вastasa, вūl kadrlardьn saiasi çana teorialьq вj-ljm dәreçesjn arttьru çөnjndegj çū-mьsьmьz вosenqdese, al, вūqan вaila-nьstь, kadrlardьn өzderj вjzdjn alqa вasu perspektivamьzqa kөnjl вөlu-den qalsa, вjzdjn jsjmjzdjn dūrьs ekenjn tysjnuden qalsa çana olar, çoqarьdan вerjlgen nūsqaulardь mә-nisine kөz çjвermei, вet aldь orьn-dap otьratьn perspektivasьz jskersjn-gen adamdarqa ainalsa, — onda, вjz-djn вykjl memlekettjk çana par-tialьq çūmьsьmьz nacarlamai qalmai-dь». (I. V. Stalin, Partianьn XVIII zjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь eseptj вaiandama, 46 вet. Qazaq Memlekettjk saiasi әde-вiet вaspasь, 1939 çьl).

Mjne, sondьqtan respublikamьzdьn qalalarьndaqь, kolxozdarьndaqь, sov-xozdarьndaqь, derevnelerjndegj әrвjr propagandisterdjn, ygjtcjlerdjn al-dьnda asa çauaptь, asa ardaqtь mjn-detter tūr. Ol mjndetter kommunizm-njn ūlь dokumentterjn — Stalin çol-dastьn, Molotov, Çdanov, çoldastar-dьn partianьn XVIII siezjndegj çasa-qan вaiandamalarьn, siezdjn qaulь-larьn enвekcjler arasьnda jskerljkpen çete propagandalau bolьp tавьladь. Būl ycjn propagandister, ygjtcjler өzderjnjn çūmьstarьn вūrьnqьdan da çaqsarta tysu kerek, өzderjnjn daiarlьqьn kyceite tysu kerek.

Инв. № 187521-39

Propagandister XVIII siezdjŋ qauɬɬarьn çaqsь tysjndjru ycjn tьŋdauсьlardь gazettermen, çurnaldarmen, вrociuralarmen qamtamasьz etu çaqьn kəвjrek eskerulerj çən. Ərвjr tьŋdaucьlar вos uaqьttarьnda, kөвjnese, өzdjgjnen oqitьn вolsьn. Būlai jstegende ygjt çūmьsьnьŋ sapasь arta tysedj.

Өzderjnjŋ jsterjnde propagandister, ygjtcjler partianьŋ XVIII siezjnjŋ delegattarьnьŋ sөilegen sөzderjn ynemj paidalanьp otьruqa tijstj. Ərвjr ygjtcjler өzderjnjŋ jstep çyrgen өndjrjstjŋ, kolxozdьŋ, sovxozdьŋ ycjncj вesçьldьqta atqaruqa tijstj mjndetterjn ūqьndьruь, eŋ aldьmen ycjncj вesçьldьqta вykjl eljmjzdjŋ aldьnda tūrqan mjndetterdj çete ūqьndьruь qaçet. Sөitjp, olardь çūmьsqa, eŋвekke çūmьldьrьp otьru qaçet.

Partianьŋ XVIII siezjndegj Stalin çoldastьŋ, Molotov, Çdanov çoldastardьŋ вaiandamalarьn, siezdjŋ qauɬɬarьn eŋвekcjler вūqarasьna tysjndjru tek propagandister men ygjtcjlerdjŋ qana jsj bolьp qoimaidь, вūl çөnjnde partia kaвinetterj, kjtapqanalar, klubtar da kөp çūmьs jsteuge tijstj.

Bastauьc partia ūiьmdarьnda, partia kaвinetterjnde siezdegj вaiandamaqa qosьmca rette eŋ çaqsь lektorlardьŋ, propagandisterdjŋ, ygjtcjlerdjŋ kycjmen partianьŋ myce, kandidattarь ycjn, komsomoletster ycjn, partiada çoq eŋвekcjler ycjn вjrnece leksialar, әngjmeler, konsultatsialar ūiьmdastьru kerek.

Būl aitьlqan asa çauaptь mjndetterdj вolcevikce orьndau ycjn partianьŋ вarlьq ūiьmdarь, әsjrese, QK(в)P nьŋ oвlьstьq, qalalьq, audandьq komitetterjnjŋ propaganda çana ygjt вөljmderj вascьlьq çūmьstarьn meiljnce çaqsartuqa tijstj; propagandisterdjŋ, ygjtcjlerdjŋ çūmьstarьna, partia kaвinetterjnjŋ, kjtapqanalardьŋ, klubtardьŋ çūmьstarьna js çyzjnde вascьlьq etumen siezdjŋ qauɬɬarьn çana вaiandamalardь partianьŋ myce, kandidattarьnьŋ, komsomoletsterdjŋ, вykjl eŋвekcjlerdjŋ tolьq yirenujne kөmektesu kerek.

NUSUPBEKOV A.

Qalqaralьq proletariattьn meiramь 1 Maidьn 50 çьldьqь

Būdan 91 çьl būrьn, 1848 çьlь qьlьmi kommunizmnjn negjzjn salucьlar Marks pen Engelstjn «Kommunist partiasьnьn manifest» degen qьlьmi belgjlj enbegj çarъqqa cьqtь.

Өzderjnjn būl tūnqьc enbegjnde Marks pen Engels burçuazialьq qoqamdь batьl sьnap, damu zandarьn zerttep çana onьn tybjnde ьlaçsьz kraxqa ūcьrap qūritьndьqьn dəlelde-dj. Mūnьmen bjrge sotsialistjk qoqamnьn ornatucьsь proletariattьn bykjl çerçyzjljk tarixi rəljn, onьn aldьnqь otrədj kommunist partiasьnьn mjndetterjn aiqьn kərsettj.

Marks pen Engels «Kommunist partiasьnьn manifest» jnde bykjl çerçyzjnjn proletariattarьn kapitalisterge qarsь kyreske caqьrdь, kommunist partiasьnьn maqsatьn acьq çarialadь.

«Kommunister өzderjnjn kəzqarastarьn, nietterjn çasьrudь kereksjz dep sanaidь. Olar, maqsattarьna bykjl osь kynge deijn dəuren syrjp kelgen qoqamdьq qūrьlьstь kycpen qūlatu arqьlь qana çete alatьndьqьn acьq çarialaidь. Ystem taptar kommunistjk revolutsiadan qorqьp qaltьrai bersjn. Būl revolutsiada proletarlardьn өz moinьndaqь būqaulardan qūtьludan basqa ectenesj de ketpeidj. Qaita olar bykjl dyniege ie boladь.

Barlьq elderdjn proletarlarь, bjrjgjnder!» («Kommunist partiasьnьn manifest», 90—91 better). Marks pen Engelstjn «Kommunist partiasьnьn manifest» jndegj printsipterj ərdaiьm 1 Mai meiramьnьn negjzgj mazmūnь boldь.

Tūnqьc ret 1 Mai kynj ūiьmdasqan çūmьscьlardьn bas qosьp, demonstratsia çasaiь 1886 çьlь Amerika Qūrama Ctattarьnьn Cikago degen qalasьnda boldь. Sol kynj kapitalizmnjn qūldьqьna qarsь, eksploatatsiaqa qarsь, çūmьscьlardьn tūrmьsьn çaqsartuьn çana 8 saqat çūmьs kynjn talap etjp, bjr qana Cikago qalasьnda 600 mьn çūmьscь zabastovkaqa qatnastь.

Būl faktь I Internatsionaldьn printsipterjn, Pariç kommunasьnьn revolutsialьq qaçьrlь jsterjn çūmьscь tabь sanasьnda saqtap, өzderjnjn ūiьmdasqandьqьn kərsettj. Būl oqiqa eksploatatorlardьn esjne 1871 çьlqь Pariç kommunasьn tvsjrdj. Sondьqtan da burçuazia ūiьmdasqan proletariattьn kөterjljsjn ərjstetpei tez çoiuqa aiausьz, aiuandьq caralar qoldandь. 1 Mai kynj Cikago qalasьnьn Xeimarket alanьndaqь bolqan mitingjnj quu ycjn politsia provokatsia çasap, bombь tastadь; kөterjljstj ūiьmdastьrucь bascьlarьn qamauqa aldь. Politsianьn aiuandьq qьsьmьna cьdamaqandьqtan өljm çazasьna būiьrьlqan çūmьscь Link өzj asьlьp өldj, politsia Spaisti, Personstj, Ficerdj çana Engeldj darqa asьp qinaumen өltjrdj, qalqandarьn məngjljk katorgaqa būiьrdь.

Cikago oqiqasь Amerika çūmьscьlarьnьn qozqalьsь tarixьnda ylken orьn aldь.

1889 çьlь II Internatsionaldьn 1 kongresj, Markstjn çaqьn cəkjrtj-kyieuj Pөl Lafargdьn үsьnьsь boiьnca, kynəsjz qaza tapqan cikago çümьscь.larьnьn qürmetjne, olardь məngjljk este qaldьru ycjn oqiqanьn bolqan kynj 1 Mai kynjn qalqaralьq proletariattьn ьntьmaqьn kyceitetjn bjrjnqai meiram kynj bolsьn dep qaulь aldь.

I kongrestjn qaulьsьn qalqaralьq proletarıat zor quanьcpen qarsь aldь. Bül qaulь js çyzjne bjrden asa qoimaqanmen çümьscьlarqa ylken çjger berdj, olardьn bjrljgjn kyceittj.

1 Mai meiramь tünqьc ret 1890 çьlь boidь. Anglia, Germania, Belgia, Fransia, Cvetsia, Norvegia, Avstria, Italia, Ispania, Gollandia, Dania elderjnjn çümьscьlarь mai merekesjn merekelep demonstratsialar çasadь, mitingjler өtkjzdj. Jrj qalalarda revolutsialьq talaptarmen stacka çasap, çümьs toqtatuda boldь.

Qalqaralьq proletariattьn ьntьmaqь өsjp nьqaiuьn, Engels kommunist manifestjn 1890 çьlqь nemjs tjljnde basьlьp cьqubına çazqan sөz basьnda bylai dep spattadь:

«Būdan 42 çьl būrьn, proletariat өz talaptarьn aldьna ūstap cьqqan bjrjncj Pariç revolutsiasьnьn dəl bolar aldьnda, dynie çyzjne būl yndeudj taratqanьmьzda az adamdar qana mūnь elep, yn cьqarьp edj. Bjraq 1864 çьlь 28 sentəbrde batьs evropa elderjnjn köbjnjn proletarlarь ardaqtь bolqan «Çümьscьlardьn qalqaralьq serjktjgjne» üiьmdasьp bjrjkken. Ras, internatsionaldьn өzj de bolqanь 9 çьl qana өmjrsyrdj. Bjraq ol ornatqan barlьq elder proletarlarьnьn məngjljk soiuzь çasap tūr, çasaqanda qai uaqьttaqьsьnan bolsa da kyctjrek çasap tūr, mūnьn en dūrьs spatь dəl bygjngj kyn (1 Mai A. N.). Nege desenjz bygjn men osь sөzderdj çazьp otьrqanda Evropa men Amerika proletariatь alqacqь ret bjr tu astьnda, en taiaudaqь ortaq maqsat ycjn, būrьn 1886 çьlь internatsionaldьn Çenevadaqь köngresjnde çarialanqan, sonsьn ekjncj ret 1889 çьlь Pariç çümьscьlarьnьn kongresjnde çarialanqan segjz saqattьq qalьptь çümьs kynjn zan arqьlь ornatu ycjn bjr armia bolьp çinalqan aibьndь kycterjn qarap, sьnnan өtkjzjp otьr. Bygjngj kynnjn kөrjnjsj barlьq elderdjn kapitalisterj men çer ielerjne barlьq elderdjn proletarlarьnьn bygjn cьndap bjrjkkendjgjn kөrsetedj.

Әtten mūnь өz kөzjmen kөru ycjn Marks kəzjr menjmen bjrge bolsacь!» («Kommunist partiasьnьn manifist» 17 — 18 betterj).

Çümьscь tabьnьn igjljktj jsjne qarsь, eçelden burçuazianьn senjmdj çərdemcjlerj bolqan, çümьscьlar arasьndaqь predatelder revolutsiacьl proletariattьn өsjp kele çatqan ьntьmaqьn būzьp, mai meiramьnьn revolutsialьq mənjn tysjruge tьrьstь. 1890 çьlь-aq bjrjncj maevkanь өtkjzerde Germanianьn sotsial-demokrat partiasьnьn parlamenttegj tobь çümьscьlarqa «tərtjp saqtalsьn!» dep yndeu çazdь. Mūnьn cьn mənj — burçuazia rençjp qalmasьn, revolutsialьq meiramqa revolutsialьq talap qoimai, revolutsialьq lozungj kөtermei, çümьs tastap, stacka çasamai, beibjtcjljk saqtap cьqьndar degenj edj. Kejjn, 1890 çьlь II Internatsionaldьn II kongresj apportunisterdjn talabьmen būrьnqь alqan qaulьsьnan cegjnjp, 1 Mai meiramьna ekonomistjk qana mən berdj. Bjrsьpьra elderde mai meiramьn 1 Mai kynj emes, mai aiьndaqь bjrjncj çeksembjnj meiramdaitьn boldь. German sotsial-demakrattarь 1892 çьlь өzderjnjn siezjnde mai meiramь çümьs uaqьtьnda emes, kecke çümьstan keijn bolatьn bolsьn dep qaulь aldь.

Reseide 1 Mai meiramь 1890 çьlь Varcava qalasьnda boldь.[1] Būl kynj Varcavanьn 10 mьn çümьscьlarь zabastovkaqa qatnastь. Olardьn üiьmdastьrucьlarьnan 20 adamdь politsia tyrmege çaptь.

Kelesj, 1891 çьlь Peterburgta 1 Mai kynj çümьscьlardьn çasьrьn çinalьsь boldь. Çinalьsqa köp zavodtardan, fabrikterden, aldьnqь qatardaqь sanalь çümьscьlardan 200 çümьscь qatьnastь. Çinalьsta səilegen çümьscьlar N. Bogdanov, Vl. Procin çana F. Afanasievter maevkanьn revolutsialьq mənjn tysjndjrjp, çümьs-

[1]) Ol kezde Varcava eski Resjge baqьnatьn.

cьlardь samoderçaviaqa, kapitalister-ge qarsь kyreske caqьrdь. Əsjrese, rezina cьqatьn manufakturanьq çūmьscьsь Vl. Procinnjn səilegen tamaca əserlj səzi çūmьscьlarqa ylken çjger berdj, çūmьscьlar tabьnьq kapitalistermen kyreste çeqetjndjgjne senjmderjn kyceittj.

«Əzderjnjzge məljm qalqtьq pravosь turalь bjzdjn ər-bjr arьzьmьz «bunt» bolьp sanaladь! Tek barь: zekjp aiqailau, mьltьqtьq naizasь, zeq-bjrek, tjntu, Sjbjrge aidau, tyrmege çabu, katorgaqa çjberu, onьq ystjne kazaktardьq qamcьsь!.. Bjz xoloppьz, qūlmьz!... Bjzde əzjmjz ycjn kyreseijk te; keljnder, dostar, əzjmjz əljp çan cьqqanca bjr qadam cegjnbei, cьndьq ycjn, tendjk ycjn, tuьsqandьq ycjn, bostandьq ycjn kyreseijk! Çoldastar, əzjmjz basqosa bjleijk, kyctj partia bolьp ūiьmdasalьq!» (Vl. Procin).

Proletariattьq maevkanьq bjrjncj on çьldarь Reseide əndjrjs kəsjbjnjn qaulap əsjp kele çatqan çьldarьna tura keldj. Əndjrjs kəsjbjmen bjrge proletarlar da əstj. Sondьqtan çandarmerianьq tjmjskjlenujne qaramastan proletariattьq maevka bjrte-bjrte əndjrjs kəsjptj jrj qalalarqa tamьrьn çaia bastadь.

Məskeudjn çūmьscьiarь maevkanь alqacqь ret 1895 çьlь toiladь. Būl kynj 30 əndjrjs kəsjp orьndarьnan 250 sanalь çūmьscьlar «Perovo» stansiasьnda kynj boiь maevka ətkjzdj. Reseide ol çьldarь mai meiramь çasьrьn tyrde ətkjzjlucj edj, revolutsialьq talaptarmen, ūrandarmen acьq demonstratsialar bola qoiqan çoq edj.

1900 çьldarda Reseidjn əndjrjs kəsjbj əte aur kriziske ūcьradь. Çūmьscьlardьq tūrmьsь būrьnqьsьnan da aur kyizeldj. Sondьqtan da 1900 çьlь kəp qalalarda çūmьscьlar bjrjncj ret acьq demonstratsiaqa cьqa bastadь. Sol çьlь 1 Mai kyni bolqan xarkov çūmьscьlarьnьq demonstratsiasьna 10 mьn adam qatьnastь, onьq aiaqь stackaqa ainaldь. Būl oqiqa Reseide çūmьscь tabьnьn sanь, sapasь, kycj tasqьndap toqtausьz əsjp kele çatqanьn olardьn revolutsialьq çolqa acьq tyrde qadam basqanьn kərsettj.

Bolcevikter partiasь, onьq kəsemderj Lenin men Stalin qalqaralьq proletariat meiramьna, onь meiramdaitьn çūmьscь tabьna kynbe-kyn bascьlьq etjp otьrdь. Sondьqtan Resei çūmьscьlarьnьq ortasьnda 1 Mai meiramьn ətkizu çьldan-çьlqa qūrmettj jske ainaldь. Əsjrese, 1905 çьlqь revolutsianьq qarsaqьnda mai meiramь keq ərjs aldь. 1904 çьlь bolqan maevkanьq bjr əzgeceljgj sol, ol maevkanь bjr qana çūmьscьlar emes, carualar da meiramdadь.

Lenin 1904 çьlь mai meiramьnьq qarsaqьnda çūmьscьlarqa arnap çazqan listovkasьnda bьlai deidj:

«Çoldastar — çūmьscьlar! Keljnjzder, çaqьnda bolatьn batьl kyreske on ese kəbeitjlgen çjgermen daiarlanaiьq! Sotsial-demokrattardьn, proletarlardьn qatarь tьqьz berjk bolsьn! Olardьq ygjtterj keqjnen keq taratьlsьn! Çūmьscьlar talaptarь ycjn ygjt batьlraq kəterjlsjn! Bjrjncj Mai meiramь bjzdjn qatarьmьzqa mьqdaqan çana qaharmandardь tartsьn çana barlьq qalqtьq bostandьqь ycjn, barlьq enbekcjlerdj kapitalisterdjn ezujnen bosatu ycjn ūlь kyreste bjzdjn kycjmjzdj ekj ese molaitsьn!

Çasasьn 8 saqattьq çūmьs kynj!

Çasasьn qalqaralьq revolutsiacьl sotsial-demokratia! Çoiьlsьn kjnəlj çana tonaucь patcalьq samoderçavia!» (Lenin, XXX tom, 77 bet).

Leninnjn būl ūrandarь kenjnen tez taradь. Səitjp, 1904 çьlь mai meiramь saiasattьq çaqьnan çoqarь dərecede əttj. Sarizmge, onьq ol kezde Çaponiamen çyrgjzjp çatqan avantiuristjk soqьsьna qarsь barlьq jrj qalalarda kəp adam qatnasqan saiasi demonstratsialar boldь. Qьsqasьn aitqanda 1904 çьlqь mai meiramь 1905 çьlь bolatьn Reseidegj bjrjncj revolutsiaqa daiьndьq bolьp tabьldь.

1905 çьlь 9 ianvar kynj samoderçavianьq, eksploatatorlardьn zūlьmdьq jstep, kjnəsjz çūmьscьlardьn qanьn cacьp, oq atuьn əz kəzjmen kərgennen keijn çūmьscьlardьn revolutsialьq sanasь taqь būrьnqьdan da qattь kəterjldj. Būl çьlь, Lenin, Stalin bastaqan bolcevik partiasь 1 Mai meiramьna kəp daiarlьq çyrgjzjp, çū-

mьscьlarqa revolutsianьn mjndetterjn ken tysjndjrdj. Osьnьn arqasьnda 1905 çьlь eskj Reseidjn 187 qalalarьnda mai meiramь būrьn bolmaqan asa zor saiasi baqьtpen өttj. Politsianьn atu-asuьna qaramastan — «çoiьlsьn samoderçavia» degen ūrandar kөterjldj, qьzьl tular tjgjldj.

Revolutsianьn betj qaitьp cegjngennen keijn, eldj qara reaksia bastь, patca ykmetj çūmьscь men caruanьn qanьn sudai cacqanmen, olardьn revolutsialьq ruxьn bәseңdete almadь. Reaksia çьldarьnda qaraçyzdj politsianьn qoiqan tьңcьlarьna qaramastan çūmьscьlar 1 Mai meiramьn az adamdarmen çasьrьn өtkjzetjn boldь. Būl qara tūman ynemj tөnjp tūraalmadь, çūmьscьlar men carualar qaitadan kөterjldj. Jstjn basь 1912 çьlqь Lena çūmьscьlarьnьn atьluьnan bastaldь. Osь oqiqanьn saiasi mәnjn çūmьscьlarqa tysjndjrjp, 1 Mai kynjne Stalin çoldas, partianьn Ortalьq Komitetjnjn atьnan çasьrьn listovkalar cьqardь. 1912 çьlь Resei kөlemjnde barlьqь çartь million adam saiasi demonstratsialarqa, stackalarqa qatnastь, bjr qana Peterburgtan 260 mьn adam çūmьs tastap kөcege cьqtь. Osьdan bastap Reseide 1 Mai meiramь çьlsanap өrjs ala bastadь. Әsjrese, imperialistjk soqьsqa qarsь internatsionalizmdj kyceitu çөnjnde mai meiramь bolcevikterdjn qolьndaqь ylken bjr qūralь boldь.

1915 çьlь politsia departamentj 1 Maiqa deijn өzjnjn çergjljktj orьndarьna, soqьs çyrjp çatqan çaqdaida qandai da bolmasьn «tәrtjpsjzdjk» ylken qauьptь, sondьqtan 1 Mai meiramьnьn bolmauьna batьl caralar kөrjlsjn dep būirьq çazdь. Mai aiьnda politsia kөp tjntuler çasadь, qauьptь dep tapqan kөp çūmьscьlardь qamauqa aldь. Ol bьlai tūrsьn, mai turalь sөz bolьp qaluqa mymkjn dep, mai aiьnan ekj ai būrьn, acьq (mәdeni aqartu t. b.) ūiьmdarda çinalьs çasauqa qospadь.

Būl kenetten qoldanqan caralarqa qaramastan opportunistermen, predateldermen, menceviktermen kyrese otьrьp, bolcevik partiasь çūmьscьlar arasьnda Leninnjn «imperialistjk soqьstь azamat soqьsьna ainaldьru» degen tarixi ūranьn tysjndjrjp, 1 Maidь өtkjzuge saiasi daiarlьq çūmьstar cvrgjzdj. Osьnьn nәtiçesjnde, politsianьn qoldanqan caralarьna qaramastan, kөp jrj qalalarda çūmьscьlar zabastovka çasap, demonstratsiaqa cьqtь. Būlardьn kөtergen ūrandarь: «Çasasьn internatsional», «Barlьq elderdjn proletarlarь, bjrjgjңder!», «Çoiьlsьn soqьs!» boldь.

1916 çьlь 1 Mai kynj Məskeude, Peterburgta çana basqa jrj qalalardaqь soqьs qūraldarьn cьqaratьn zavodtarda çūmьs toqtatьldь, saiasi demonstratsialar boldь.

Būl çьlь cet elderde — Germania, Fransia çūmьscьlarь da çūmьs tastap, demonstratsiaqa cьqtь. Kөp adam qatnasqan mitingjlerde өzjnjn sөilegen sөzjnde, german çūmьscьlarьnьn dosь Karl Libknext çūmьscьlardь imperialistjk soqьstь toqtatьp, kapitalizmdj qūlatuqa caqьrdь.

Opportunisterdjn, mencevikterdjn predateldjgj de politsianьn amal ailalarь da, kapitalisterdjn qorqьtuь da çūmьscьlardьn revolutsialьq ruxьn bәseңdete almadь. Bykjlsoiuzdьq Kommunist bolcevikter partiasьnьn bascьlьqьmen, onьn danьcpan kөsemderj Leninnjn — Stalinnjn bascьlьqtarьmen erçyrektj Resei çūmьscьlarь carualarьmen soiuz bola otьrьp, 1917 çьlь patcanь qūlatьp, өzderjnjn tjlekterjn orьndadь. Sөitjp, 1918 çьlь Resei çūmьscьlarь tūnqьc ret politsiasьz, qan tөgusjz mai meiramьn meiramdadь. Bjraq, uaqьtca ykmet— burcuazia çana onьn agentterj mencevikter men es-erler çūmьscьlar men carualardьn talaptarьn orьndamadь. Patca qūlaqanmen soqьs toqtatьlmadь. qalqtьn tūrmьsь kyn sanap kyizelude boldь, uaqьtca ykmet tūrqanda ecqandai çaqsьlьq bolmaitьnьna çūmьscьlardьn, carualardьn kөzj tolьq çettj. Sөitjp, өzderjnjn avangardь bolcevik partiasьnьn, qalqtьn kemenger ūlь kөsemderj — Leninnjn — Stalinnjn manьna berjk ūiьmdasьp, Reseidjn erçyrektj çūmьscьlarь kedei carualarmen soiuz bola otьrьp, Sotsialistjk Ūlь Oktәbr revolutsiasьn çasadь, tūnqьc ret çūmьscьlar men carualardьn sotsialistjk memleketjn ornattь.

1919 çьlь 1 Mai kynj Qьzьl alaŋda sөilegen sөzjnde V. I. Lenin çoldas вьlai dedj:

«Bjzdjŋ balalarьmьz kөrer dep osь uaqьtqa deijn ertegj retjnde aitьlьp kelgen, sotsialistjk qoqamnьŋ bjzder çasap otьrqan zdaniasь utopia emes ekendjgjn, çoldastar, kəzjr sjzder acьq kөrjp otьrsьzdar. Bjzdjŋ balalarьmьz būl zdanianь būdan da qьzuьraq — ornatpaq» (XXIV t., 270 bet).

Mjne, sodan berj 20çьl өttj, Leninnjŋ aitqanьn Sovetter Soiuzьnьŋ eŋbekcjlerj tolьqьmen orьndadь. Bjzdjŋ elde sotsializm çeŋdj. Sonan berj sovetter eljnde qalqaralьq proletariat meiramь — 1 Mai baqьttь qalqьmьzdьŋ beibjtcjljkpen çasaitьn internatsionaldьq saltanattь meiramь bolьp keledj. Sodan berj 1 Mai kynjn sovetter eljnjŋ miliondaqan qalqtarь zor quanьcpen Markstjŋ — Engelstjŋ — Leninnjŋ — Stalinnjŋ aibьndь ūlь tuь astьnda çьlma-çьl meiramdap, internatsionalizmnjŋ çeŋjstj kycterjn qalqaralьq proletariattьŋ aldьnda aiqьn kөrsetjp keledj çana budan вьlai da kөrsete beredj.

Qalqaralьq proletariattьŋ meiramь — 1 Maidьŋ 50 çьldьqьn asa cattьqpen saltanattь, baqьttь tūrmьsta meiramdap otьrqan tek SSSR dьŋ qana — çeŋgen sotsializm eljnjŋ qana qalqtarь.

Kapitalistjk elderdjŋ eŋbekcjlerj əlj actьqtan, qūldьqtan, zorlьqtan, kapitalisterdjŋ tepkjsjnen qutьlqan çoq. Olar 1 Mai meiramьn reaksiaqa, facizmge qarsь, bykjl eksploatatorlarqa qarsь batьl kyres çyrgjzumen өtkjzedj. Əsjrese, soŋqь çьldardьŋ jcjnde kapitalistjk elderde eŋbekcjler būqarasьnьŋ tūrmьs xalj būrьnqьdan çaman kynnen kynge kyizelude. Çalaqь kemjtjljp, çūmьs kynj 10 — 14 saqatqa deijn ūzartьlьp otьr. Facistjk Germaniada çūmьscьlardan zorlьqpen ūstap qalatьn alьmdardьŋ mөlcerj 25 — 30 protsentke çetedj. «Eŋbek parьzь» lagerj degenderde çyzmьŋdaqan adamdar çan qinaumen azapta, kycteumen 14 — 16 saqatqa deijn çūmьs jsteidj.

Facistjk Italiada eŋbekcj būqarasьnьŋ tūrmьs dəreçesj Abissiniamen soqьs bastalqannan bergj mezgjldjn jcjnde būrьnqьdan əlde qaida kemjp, qūldьrap tөmen tysjp, nacarlap kettj. Abissinia soqьsь bolqannan berj barlьq tamaq zattarьnьŋ tūtьnьluь çartьsьna çuьq kemjdj.

Çaponiada Qьtaimen soqьs bastalqannan keijngj kezdjŋ өzjnde çūmьs kynj 12 saqattan 16 saqatqa çettj. Tūrmьsqa kerektj zattardьŋ baqasь 1929 çьldan bergj uaqьttьŋ jcjnde 30 — 40 protsent arttь, sol uaqьttьŋ jcjnde, būrьn da çoqtьŋ qasьnda bolqan, çalaqь 16 protsentten asa kemjdj.

1929 — 33 çьldardaqь krizisten keijn «ədettegjden basqa» depressianьŋ kezjnde kapitalistjk elderde çūmьssьzdardьŋ sanь 14 millionnan ecuaqьtta da tөmen tysken emes. Al, 1938 çьlь çūmьssьz batraqtardьŋ san million armiasьn da, kapitalistjk dyniedegj qalqtьn qaq çartьsь tūratьn India, Qьtai elderjnjŋ çūmьssьzdarьn da qospaqan da, esepke alьnqan çūmьssьzdardьŋ sanь qana 18 million qa çetedj.

Osьnьŋ ystjne Amerika Qūrama Ctattarьndaqь, Polcadaqь çana Balkan çartь aralьndaqь ūsaq memleketterdegj kynsanap cielenjsjp kele çatqan agrarlьq krizistjŋ əserjmen pauperelerge ainaldьrьlьp otьrqan million-million carualardь qossaq. būl eseptelingen degen çūmьssьzdardьŋ sanь bjrnece өsedj. Al, eger mūnьŋ ystjne krizistjŋ saldarьnan, aldьmen facistjk elderde caruasь kyizeljp, qūrьp baraçatqan ūsaq burçuazianь qossaq çoqarqь aitьlqan san myldem kөbeimek, өse bermek. Būl aitqanьmьz dəleldj bolu ycjn bjr faktь keltjreijk: Çaponiada cikj zat çetkjljksjz bolubnьŋ çana konkurensianьŋ saldarьnan 1938 çьldьŋ өzjn de qana 88305 ūsaq kəsjp orьndarь çabьldь.

Ekonomikalьq krizistjŋ saldarьnan kapitalizmnjŋ çalpь krizisj kynsanap terendeujnjŋ nətiçesjnde imperialistjk memleketterdjŋ arasьndaqь qaicьlьqtar kəzjr cegjnen cьqtь. Mjne, osьnьŋ saldarьnan sьrtqь rьinoktar ycjn, kolonia ycjn bөljnjp qalqan dynie qaita bөluge tystj.

Facistjk elderdjn bileucjlerj facizmnjn jckj qibncьlьqtarьn çoiu ycjn beibjt çatqan bөten qalqtardь tonauqa kjrjstj. Sөitjp, facistjk Germania, Italia, Çaponia ekjncj imperialistjk soqьstь çyrgjzjp çatьr.

«...Alaida, agressiacьl yc memleket çana olardьn bastaqan imperialistjk çanа soqьsь soqьstan keijngj beibjtcjljk reçimnjn bykjl osь sistemasьn astan kesten qьldь. Çaponia toqьz derçavanьn cartьn, Germania men Italia Versəl cartьn būzdь. Qoldarьn bailamau ycjn būl memleketterdjn yceuj de Ūlttar ligasьnan cьqtь.

Imperialistjk çanа soqьs faktь boldь». (I. V. Stalin, partianьn XVIII siezjnde BK(b)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь eseptj baiandama, 10 — 11-bet).

Facizm sondai aiuandьq çazalar qoldansa da, qancama qalqaralьq kommunistjk qozqalьstь çoimaq bolьp, «komminternge qarsь blok» çasap, «Berlin-Rim-Tokia beldjgjn» qoldansa da qalqaralьq proletariattьn revolutsialьq ruxьn çoqalta almadь çana çoqalta almaq ta emes. Çeke elderde, qalqaralьq maidanda facizm ne qūrlьm aiuandьq çasasa, facizmge qarsь qozqalьs sol qūrlьm өsjp, өrjs alьp, çenjlmeitjn berjk qalqaralьq maidanqa ainaldь. Soңqь çьldardьn jcjnde enbekcjlerdjn facizmge qarsь jrj-jrj qozqalьstarь az bolmadь. Būlar, əlbette, enbekcjlerdjn kapitalisterge qarsь, reaksialьq çauьzdarqa qarsь, progress kycterjn bjrjktjrjp, kommunist partialarьnьn bascьlьqьmen qalq maidanьn qūrudьn nətiçesj. Būl kolonialьq çana təueldj elderde ūlttьq maidanь qūrьlьp, kapitalisterge qarsь cьqqan ədjlettj soqьstardanaq kөrjnjp otьr. Sonьn jcjnde en aidьmen Geroi Ispan qalqьnьn ūlttьq-revolutsialьq soqьsьnan, Ūlь Qьtai qalqьnьn өz eljne basьp kjrgen imperialistjk çauьzdarqa qarsь ūlttьq soqьsьnan-aq kөrjnjp otьr.

Aldaqь qalqaralьq proletarlardьn Ūlь meiramьnьn 50 çьldьqьnьn qarsaңьnda bjrjkken qalq meiramьnьn qozqalьsь būdan da zor өrjstemek. Revolutsiacьl qalqaralьq proletariattьn, onьn aldьnqь avangardtarь kommunist partialarьnьn qatarь būdan da gөrj qūrьctai berjk nьqaimaqcь.

Mai meiramьnьn 50 çьldьqь bibl bjzdjn elde būrьnqьdan da asa zor quanьcpen өtedj. Өitkenj ol bjzdjn eldjn damuьnьn çanа dəujrjne, tapsьz sotsialistjk qoqam qūrьlьsьn aiaqtau çana sotsializmnen kommunimzge bjrte-bjrte өte bastaqan tarixi kezenge tura keljp otьr.

Partiamьzdьn tarixi XVIII siezjnjn qaulьlarьmen çana kөsemjmjz Stalin çoldastьn baiandamasьmen qarulanqan bjzdjn eldjn baqьttь qalqь būl kynj kapitalistjk elderdjn enbekcjlerjnjn aldьnda өzderjnjn internatsionaldьq mjndetterjn aqtap, SSSR daqь sotsializmnjn çenjsterjn taqь kөrsetedj.

«Bastь qortьndь mьnada — eljmjzdjn çūmьscь tabь adamdь adam eksploatatsialauьn qūrtьp, sotsialistjk stroidь bekjtjp, өz jsjnjn dūrьstьqьn bykjl dynie çyzjne spattadь. Bastь qortьndь mjneki osь, өitkenj būl qortьndь çūmьscь tabьnьn kycjne, onьn typkjljktj çenjp cьqpai qoimaitьndьqьna senjmdj nьqaitadь.

...Eger bjzdjn eldjn çūmьscь tabьnьn tabьstarь, eger onьn kyresj men çenjsj kapitalistjk elderdegj çūmьscь tabьnьn ruxьn kөteruge, onьn өz kүcjne senjmjn nьqaituqa, çenetjndjgjne senjmjn nьqaituqa qьzmet etse, onda bjzdjn partia çūmьstь tekke jstep otьrmaqanьn aita aladь. Dəl osьlai bolatьnьna kymandanbasa da boladь. (Ūzaq qattь qol capalaqtau)»[1]

---

[1] I. V. Stalin, partianьn XVIII siezjnde BK(b)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь eseptj baiandama, 60—61 better.

M. MERGENBAIEV

Bolceviktjk вaspasөz—Lenin—Stalin partiasьnьn өtkjr qūralь

Ūlь ūstazьmьz V. I. Lenin вaspasөzdjn rөljn aita keljp, «Neden вastau kerek» degen eңвegjnde: «...gazet kollektivtjk propagandist, kollektivtjk ygjtcj qana emes, sonьmen qaвat kollektivtjk ūiьmdastьrucь da» dep çazqan вolatьn.

«Bolcevikterdjn Peterвurgta cьqьp tūrqan kyndeljktj gazetj «Pravda», partianьn өz ūiьmdarьn nьqaitu çana qaiьn вūqaraqa ьqpalьn taratu jsjnde вolceviktjk partianьn asa kyctj qūralь вoldь. Būl gazet Leninnjn nūsqauьna qarai Stalinnjn, Olminskidjn çana Poletaevtjn initsiativasь вoiьnca cьqarьldь. Çūmьscьlardьn вūqaralьq gazetj «Pravda» revolutsialьq qozqalьstьn çaңadan өrleujmen вjrge çarьqqa cьqtь. 1912 çьlqь apreldjn 22 de (çaңa stil вoiьnca maidьn 5 de) onьn вjrjncj nөmjrj cьqtь. Būl çūmьscьlar ycjn naqьz quanьctь meiram вoldь. «Pravda» nьn cьqu qūrmetjne 5 maidь çūmьscь вaspasөzjnjn meiram kynj dep esepteuge qarar cьqarьldь». (BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 154 вet).

Mjne, sodan вerj çūmьscь taвь, вjzdjn eldjn вarlьq eңвekcjlerj вolceviktjk вaspasөz kynjn çьlma-çьl merekelep keledj.

Baspasөzge erekce teren вaqa вerjp, Lenin men Stalin çūmьsçь taвь qozqalьsьnьn asa çauaptь, asa qiьn dөujrlerjnde gazettj өzderj cьqarьp otьrdь. Baspasөz arqьlь вolceviktjk propaganda çana ygjt çūmьsьn yzdjksjz çyrgjzjp, qalьn вūqaranь ūiьmdastьrьp otьrdь.

«Pravda»nьn tarixь вjzdjn partiamьzdьn tarixьmen tьqьz вailanьstь. 1912 çьlь Pragada вolqan вolcevikter partiasьnьn konferensiasьnьn qaulьsь вoiьnca ūiьmdastьrьlqan «Pravda» өzjnjn вjrjncj nөmjrjnen вastap mencevikterge, likvidatorlarqa qarsь, stolьipin reçimjne вeijmdeludj kөkseucjlerge qarsь kyres actь. Partia ūiьmdarьn nьqaituda çana вūqara aldьnda onьn ьqpalьn, вedeljn kyceitude вolcevikter partiasьnьn asa kyctj qūralь вoldь. Proletarlьq revolutsiaqa çūmьscь taвь daiarlьqьn kyceitude partiamьzdьn en quattь, en senjmdj çərdemcjsj вoldь. «Pravda»nьn tarixь — вolcevizm tarixьnьn, onьn erçyrektjk kyresjnjn, tamaca çenjsjnjn eleulj вjr вөlegj. «Baspasөz — partianьn çūmьscь taвьmen kynsaiьn, saqatsaiьn, өzjne kerektj tjlde sөilesjp otьratьn вjrden-вjr qūralь» *(Stalin)*.

«Pravda»nьn Stalin çasaqan platformasь gazettjn вaqьtьn вelgjlep вerdj, onьn partialьq өrjsjn вūrьn вolьp kөrmegen dəreçege çetkjzdj. Lenin cet elderde çyrgende de «Pravda»qa вascьlьq etjp otьrdь, revolutsia ycjn asa kerektj məseleler turalь maqalalar çjвerjp otьrdь, çeke gazettjn kemcjljkterjn kөrsetjp, gazettjn partialьqьnьn kyctj вolu kerektjgjn, kөpcjljkke qaçettj məselelerdj der kezjnde kөterjp otьrudьn kerek ekendjgjn atap kөrsettj.

Leninnjn вūl nūsqauьn «Pravda» tolьqьmen js çyzjnde orьndap otьrdь. Çūmьscь tabьnьn kyndeljktj өmjrjn çazьp otьrumen вjrge, өte-

mөte olardьn aur xalden qalai tez qūtьlu kerek ekenjn tysjndjrjp, çūmьscьlar būqarasьn, enbekcj carualardь sarizmge, kapitalizmge qarsь kyreske baulьdь.

«Pravda» çūmьscьlardьn en syijktj gazetj boldь. Çūmьscьlar «Pravda» gazetjnjn nөmjrlerjn tez taratumen qatar qaraçat çaqьnan da kөp çərdem berjp otьrdь.

Əsjrese lokauttardьn kezjnde çūmьscьlar «Pravda»nь qoldan qolqa tigjzbei oqitьn boldь, fabrikanttar politsianьn çərdemjmen «Pravda»qa qarsь qattь kyres actь. Kjmde-kjmnjn gazetke maqala çazqanь sezjlse, onь dereu fabriktan quьp cьqaratьn boldь. Keibjr fabrikterde, eger sol kəsjp ornьnan «Pravda»qa bjr qabar basьlьp cьqsa, sol ycjn fabriktjn iesj barlьq çūmьscьlardь çūmьstan cьqaratьn tərtjp çarialandь. Bjraq būl qorqьtu çūmьscьlarqa əser ete alqan çoq. Peterburg proletariatьnьn zabastovka çasaitьn kynderjnjn aldьnda çana zabastovka kynderjnde «Pravda» qolma-qol jstjn ctabьna ainalatьn boldь; partia ūiьmь çūmьscьlar qozqalьsьna daiarlьq çūmьstь sol arqьlь bascьlьq etetjn boldь. Bjraq cьqqan kynnen ekj ai uaqьt өtkennenson «Pravda» nь patsa ykmetjnjn politsiasь çauьp tastadь. Ekj çarьm çьl jcjnde (1912—1914 çьldar) «Pravda» bjrnece ret atьn өzgertjp, ər tyrlj attarmen cьqьp çyrdj: «Trudovaia pravda», «Pravda truda», «Severnaia pravda», «Rabocaia pravda», «Put pravdьi», «Za pravdu» çana basqa attar.

Politsia gazettj çabsa da, onьn çeke nөmjrlerjn konpeskelese de, əlde nece ret ctraptar salsa da, «Pravda» nьn redaktorlarьn qamasa da bolcevikter bastaqan ūlь jstj toqtata alqan çoq.

Sөitjp, bolceviktjk baspasөz Lenin men Stalinnjn bascьlьqь arqasьnda samoderçaviamen kyres uaqtьnda çanа, Oktəbr revolutsiasь kynderjnde de, azamat soqьsь kezjnde de bolcevikter partiasьnьn tөnregjne millиondaqan enbekcjler būqarasьn oidaqьdai etjp ūiьmdastьrьp otьrdь, olardь frontqa attandьrьp otьrdь.

Bolceviktjk baspasөz opportunisterdj, trotskicjl-buxarincjlerdj, ūltcьl-facisterdj, cet el cpiondarьn əckereleude, olardь tas-talqan etjp qiratuda, olardьn ideologiasьn qūrtuda orasan zor mjndetter atqarьp keledj.

Bolceviktjk baspasөz eljmjzdj industrialandьruda, Stalindjk bjrjncj, ekjncj besçьldьq plandardь orьndauda, qalqьmьzdь kommunizm ruxьnda tərbieleude ylken rөl atqarьp otьr. Bolceviktjk baspasөz, Lenin men Stalin ūiьmdastьrqan «Pravda» gazetj ər uaqьtta da jskerljktjn ylgjsjn kөrsetjp keledj. Partianьn çolь ycjn qalai kyresudjn, eljmjzdjn çaularьna qalai soqqь berudjn ylgjsjn kөrsetjp, bykjl baspasөzge tərbiecj, nūsqaucь bolьp keledj.

«Pravda» gazetj bolceviktjk sьn çana өzara sьn məselesjne de airьqca kөnjl bөljp, partiada bar çana partiada çoq bolcevikterdjn saiasi belsendjljgjn arttьrьp, olardьn revolutsialьq qьraqьlьqьn kөterude BK(b)Pnьn Stalindjk Ortalьq Komitetjnjn çyktegen mjndetterjn tolьqьmen atqarьp otьr çana būdan bьlai da atqara bermek.

Eljmjzde sotsializmnjn çenu nətiçesjnde qalqьmьzdьn materialdьq xalj çana mədeni dəreçesj yzdjksjz өrlep өsjp keledj, mūnьmen qatar baspasөzjmjz de meiljnce өsjp otьr.

Patcalьq Reseide 1913 çьlь 87 million camalь dana kjtap basьp cьqarqan edj. Bjzde — çengen sotsializm eljnde 1936 çьldьn өzjnde-aq 571 million dana kjtap basьlьp cьqtь. Sovet ykmetj ornaqannan berj gazetterdjn sanь on eseden artьq көbeidj. 1938—39 çьlь gazetterdjn çьldьq tiraçь 7092,4 million danaqa çettj. Eskj Resei territoriasьn mekendegen qalqtardьn anaqūrlьm kөpcjljgjnjn өz tjlderjnde cьqatьn gazetterj, kjtaptarь çoq edj. Өitkenj patca ykmetj ūlt baspasөzjnjn өsujne meiljnce bөget çasadь. Kəzjr Sovetter Soiuzьnda 99 tjlde kjtap basьladь. Tyrkmenstan, Qazaqьstan, Qьrqьzstan, Taçjkstan qalqtarьnьn revolutsiaqa deijn өz tjlderjnde baspasөzderj myldem bolmaqan edj.

Oktəbr revolutsiasьnan keijn Qazaqьstanda baspasөz sanь çьl sanap өsjp, өrkendep keledj. Respublika-

mьzda kəzjr respublikalьq 9, oblьstьq 23, audandьq 169 gazetter çana 66 fabrik-zavodtardьn, sovxozdardьn köp tiraçdь gazetterj cьqadь. Gazetterdjn çalpь sanь 267. Onьn jcjnde 137 sj qazaq tjljnde cьqadь.

Gazetterden basqa bjzde 13 çurnal bar, olardьn tiraçь 111,543 ge çetjp otьr. Sonьmen bjrge qazaq tjljne audarьlqan marksizm-leninizm klassikterjnjn çeke cьqarmalarь bar. Leninnjn 2 tomdьqь, Lenin — Stalinnjn 1 tomdьqь, Stalinnjn «Leninizm məselelerj», «Marksizm çana Ūlttьq — kolonialьq məsele». Lenin men Stalinnjn çeke eңbekterjnen bjr qatar kjtapcalar qazaq tjljnde audarьlьp basьldь çana marksizm-leninizm çönjndegj negjzgj bjljmderjnjn ensiklopediasь bolqan «BK(b)P tarixьnьn qьsqaca kursь» qazaq tjljnde audarьlьp cьqtь. Būlardan basqa bjr nece çyzdegen oqu qūraldarь men ədebiet kjtaptarь bar.

Respublikamьzda bolceviktjk baspasözdjn osьnca örjsteuj sotsializmnjn zor tabьstarьnьn eң kyrdelj tyrjnjn bjrj bolьp tabьladь. Baspasözjmjz būdan bьlai da örkendei beredj.

Bjzdjn eljmjzde «kommunizmnjn bjrjncj fazasь — sotsializm negjzjnen çyzege asьrьldь. Ekjncj besçьldьq plannьn (1933 — 37 çьldar) oidaqьdai orьndaluьnьn nətiçesjnde SSSR da ekjncj besçьldьqtьn jcjnde eksploatator taptardьn bərj typkjljktj çoiьldь, qoqamnьn eksploatatorlar men eksploatatsialanucьlar bolьp bөljnujn tuqьzatьn sebepter tolьq qūrtьldь.

Kəzjr, SSSR sotsialistjk memleket bolьp qūralьp otьrqan kezjnde, qaiq caruacьlьqьn texnikalьq çaqьnan qaita qūrudь negjzjnde aiaqtap otьrqanda çana öndjrjs kəsjbj men aul caruacьlьqьnda öndjrjs texnikasьnьn dəreçesj çönjnde Evropadaqь kapitalistjk eldjn qaisьsьnan da bolsa alda tūrqanьnda, — kəzjr bjz SSSR dьn aldьndaqь negjzgj ekonomikalьq mjndetjn — Evropanьn neqūrlьm örkendegen kapitalistjk elderj men Amerika Qūrama Ctattarьn ekonomika çaqьnan da quьp çetjp, basьp ozu mjndetjn js çyzjnde meiljnce tolьq alqa qoiьp, būl mjndettj eң taiau uaqьttьn jcjnde typkjljktj orьndap cьqa alamьz.

Sotsialistjk tapsьz qoqam qūrlьsьn aiaqtau çana sotsializmnen kommunizmge bjrte-bjrte ötu dəujrjne kjrdjk, mūnda eңbekcjlerge kommunistjk tərbie berudjn, adamdardьn — kommunizm qūrlьscьlarьnьn sana sezjmjndegj kapitalizmnjn qaldьqtarьn çeңudjn cecucj maңьzь bar.

Mjne, būl mjndetterdj orьndauda baspasözder orasan zor köp çūmьstar jsteuge tijstj. Kəzjrden bastap, BK(b)P XVIII siezjndegj Stalin çoldastьn, Molotov, Çdanov, Manuilski çoldastardьn baiandamalarьn, siezdjn qaulьlarьn eңbekcjler būqarasьnьn sana-sezjmjne tolьq tyrde çetkjzu kerek. Ərbjr çūmьscьlar, kolxozcьlar, intelligentter siezdjn tarixi maңьzьna bolceviktjk baspasöz arqьlь çete tysjnetjn bolsьn. Ycjncj besçьldьq plandь orьndau ycjn aianbai çūmьs atqaratьn bolsьn. Būl çönjnde baspasözdjn ynemj köңjl bөljp otьratьn çūmьstarьnьn bjrj staxanovtьq qozqalьstь örjstete tysu, qandai çūmьstardьn bolsьn önjmjn arttьru ycjn eң aldьmen eңbek ditsiplinasьn nьqaitu kerek, sotsialistjk çarьs arqьlь staxanovtьq qozqalьstьn qarqьnьn kynsaiьn kyceitjp otьru kerek. Būl çūmьstь ərbjr gazetterjmjz, ərbjr çurnaldarьmьz üiьmdastьrьp, būqaraqa çetekcj bolьp otьruqa tijstj.

Aldaqь bolatьn Bykjlsoiuzdьq aul caruacьlьq körmesj sovet ökmetjnjn çerçyzjljk tarixi çenjsterjn taqь da körsetedj. Būl körme bjzdjn qaiqьmьzdьn bolcevik partiasьnьn çana Stalin çoldastьn bascьlьqьmen auqattь, mədeniettj, baqьttь tūrmьsqa çetkendjgjn körsetedj.

Qazaqьstan mal caruacьlьqь çaqьnan da aldьңqь qatarlь respublikalardьn bjrj. Sondьqtan onьn bykjlsoiuzdьq körmege qatьsьp, köpcjljkke körseterljktei tamaca tabьstarь köp. Qazaqьstannьn kolxozdarь men MTS tarь, sovxozdarь egjs tysjmjn arttьru çana mal caruacьlьqь çönjnde aitarlьqtai tabьstarqa çettj. Respublikamьzdьn maңdai aldь staxanovcь kolxozcьlarьn, ylgjlj kolxozdardьn

qalq ycjn, sotsialistjk memleket ycjn jstegen çūmьstarьnьn kyrdelj nətiçelerjn kөrsete bjlu kerek.

Kəzjr Qazaqьstan kөlemjnde bjrnece mьn kolxozdar men ondaqan MTS ter, fermalar arasьnda, çeke kolxozcьlar arasьnda aul caruacьlьq kөrmesjne oidaqьdai daiarlanu turalь sotsialistjk çarьstar bastalьp otьr. Sondьqtan baspasөzderjmjz būl çūmьsqa kөmektesjp, sotsialistjk çarьstьn oidaqьdai çyrgjzjlujne çctekcj bolularь qaçet.

Aul caruacьlьq kөrmesjne qatьsuqa çaraitьn mandai aldь kolxozdar men sovxozdardьn, MTS tardьn çana çeke mamandar men staxanovcьlardьn kөrmege tolьq qatnasuьn qamtamasьz etujmjz kerek. Osь mjndetterdj orьndau ycjn baspasөz orьndarь Bykjlsoiuzdьq kөrmege qatnasucьlarqa partianьn Ortalьq Komitetj men Qalq Komissarlarь sovetjnjn kөrme turalь qaulьsьn tolьq tysjndjruj kerek. Gazetter kөrme çūmьsь turalь yzbei çazьp otьruь, onьn kemcjljkterjn tez çoiatьn çoldarьn kөrsetjp otьrularь qaçet. Kөrmege qatьnasucьlarqa çaqsь bascьlьq etken, kөmek bergen, olardьn jstep çatqan daiarlьq çūmьstarьn өzderjnjn betjnde çazьp otьrqan, sotsialistjk çarьstь çaqsь ūiьmdastьrqan gazetterge kөrme pavilionьnan orьn berjljp otьr. Əsjresc, ərbjr audandьq gazettjn kөrmege qatnasuqa pravo aluqa tьrьsuь qaçet. Būl өte manьzdь mjndettj orьndauqa bjzdjn baspasөzderjmjzdjn mymkjndjgj mol, sol mymkjndjkterdj, tolьq paidalanularь kerek.

BK(b)P Ortalьq Komitetjnjn propaganda çana ygjt çūmьsьn qaita qūru turalь qaulьsь bykjl baspasөzdjn aldьna orasan zor mjndetter qoiьp otьr. Ol mjndetterdjn jcjnde en manьzdьsь marksizmdj-leninizmdj propagandalau, partianьn, sovet ykmetjnjn qaulьsьn der kezjnde jske asьru çūmьsьna enbekcjlerdj çūmьldьrьp otьru, enbekcjler būqarasьn kommunizm ruxьnda tərbielep otьru. Būl mjndettj orьndau da ərbjr baspasөzdjn ardaqtь mjndetj bolьp tabьladь. Būl ycjn barlьq baspasөzder būqaramen bailanьstь būrьnqьdan da kyceite tysulerj kerek, sьn өz arasьndь өrjstete tysulerj kerek, enbekcjlerdj bolcevik partiasьnьn tөnjregjne, kөsemjmjz ūlь Stalinnjn tөnjregjne būrьnqьdan da gөrj berjk ūiьmdastьra tysu kerek.

V. MOLODTSOV

Dialektika çana metafizika

Marksizmnjn-leninizmnjn qьlьmь вoiьnca, adam qoqamnьn damuьndaqь ərвjr epoxanьn, qoqamnьn materialьq çana ruxanilьq kycterjnjn kyijn çinaqtaitьn əleumettjk ideiasь, teoriasь, kөzqarastarь вoladь. Qoqamdьq sananь qoqamdьq вolmьs вelgjleidj. Qoqamnьn ruxanilьq tūrmьsьnьn qūraluьnьn kөzjn, qoqamdьq ideialardьn, teorialardьn, saiasi kөzqarastardьn cьquьnьn kөzjn ideialardьn, teorialardьn, kөzqarastardьn өzjnen jzdemeu kerek, qoqamnьn materialdьq tūrmьsьnьn çaqdailarьnan, qoqamdьq вolmьstan jzdeu kerek. «Qoqam tarixьnьn ərtyrlj dəujrlerjnde qoqamdьq ərtyrlj ideialar, teorialar, kөzqarastar, saiasi mekemeler вolqandьqь вaiqalatьn вolsa, egerde qūl ielenu stroiь tūsьnda вjr tyrlj, feodalizm tūsьnda — ekjncj tyrlj, kapitalizm tūsьnda — ycjncj tyrlj qoqamdьq ideialar, teorialar, kөzqarastar, saiasi mekemeler kezdestjretjn вolsaq, вūl sol ideialardьn, teorialardьn, kөzqarastardьn, saiasi mekemelerdjn өzderjnjn «tegjnen», «qasietterjnen» вolqan çoq, qoqam damuьnьn ərtyrlj dəujrlerjnde qoqamnьn materialьq tūrmьsьnьn ərtyrlj çaqdailarьnan вolдь». (BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 110 вetj).

Bolcevik partiasьnьn вascьlьqь arqasьnda sovet qalqь dynieçyzjljk tarixi çenjsterge çettj. Bolcevik partiasь tarixi өte qьsqa merzjmnjn jcjnde sovet qalqь tūrmьsьnьn materialьq çaqdaiьn вytjndei өzgerte aldь, onьn materialьq çana mədeni dəreçesjn kөterdj, qalqtь sotsializm ruxьnda, markstjk-lenindjk dynie tanu rūxьnda tərвieledj çana tərвieleude. Satsializmnjn çenjuj nətiçesjnde sovet qalqьnьn tūrmьsь, oi-өrjsj өzgerjldj.

Markstjk-lenindjk teorianьn zor quattьlьqь men kycj — ol, damudьn perspektivasьn kөrsetedj, qoqamnьn jlgerj qarai damu etaptarьn qьlьmi вolçai вjluge, вūl damudьn zanдьlьqьn acuqa mymkjndjk вeredj. Markstjk-lenindjk teoria вjzdjn kadrlarьmьzdь osьndai asa quattь qarumen qarulandьradь, osьnьn arqasьnda qьlьmdaqь eskj, dəurenj өtken traditsia çenjledj, marksistjkke qarsь, вurçuazialьq teorialar əckereleпedj, damudьn çolьndaqь вөgetter çana qiьnсьlьqtar çenjledj.

«Markstjk-lenindjk teorianьn kycj — onьn partiaqa çaqdaidь airuqa, tөnjrektegj oqiqalardьn jckj вailanьsьn ūqьnuqa, oqiqalardьn aiaq alьsьn вolçauqa, oqiqalardьn kəzjrde qalai çana qaida damьp вaraçatqanьn qana emes, olardьn kelecekte qalai çana qaida damuqa tijs ekenjn de вolçauqa mymkjndjk вeretjnjnde.

Markstjk-lenindjk teoriaqa çetjlgen partia qana өzjne өzj senjp jlgerj вasa aladь çana çūmьscь тавьn jlgerj вastai aladь.

Al, markstjk-lenindjk teoriaqa çetjlmegen partia, mūnьn kerjsjnce, laçsьz qarmalap laqatьn вoladь, jstegen jsjnde өzjne өzj senuden aiгьladь, çūmьscь тавьn jlgerj вastai almaidь» (BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 339 вet).

Būl teorianьn negjzjn salucьlar — Marks pen Engels, Lenin men Stalin — materialistjk dialektika marksizm-

njŋ-leninizmnjŋ negjzj, onьŋ çanь вolьp tavьladь dep əldenece kөrsettj.

Marksizmnjŋ-leninizmnjŋ teoriasь — eŋ revolutsiacьl, eŋ aldьŋqь qatardaqь teoria. Dialektikalьq materializmnjŋ acqan çaŋalьqtarь qьlьmnьŋ damuьnda çaŋa dəujrge bastama saldь.

«BK(в)P tarixьnьŋ qьsqaca kursь» nda: «...Dialektikalьq çana tarixi materializm kommunizmnjŋ teorialьq fundamentj, marksistjk partianьŋ teorialьq negjzderj...» dep aitьlqan.

Dialektikalьq materializm degenjmjz ne?

«Dialektikalьq materializm—markstjk-lenindjk partianьŋ dyniege kөzqarasь. Onьŋ dialektikalьq materializm dep atalatьn sevevj — onьŋ tabiqat qūvьlьstarьna qarauь, onьŋ tabiqat qūvьlьstarьn zertteu ədjsj, onьŋ vūl qūvьlьstardь vjlu ədjsj — *dialektikalьq* ədjs, al onьŋ tabiqat qūvьlьstarьna maqna veruj, tabiqat qūvьlьstarьn tysnjuj, onьŋ teoriasь — *materialistjk* teoria» (BK(в)P tarixьnьŋ qьsqaca kursь, 99 — 100 vetter).

Dialektika degen sөz grektjŋ «dialego» degen sөzjnen cьqqan, onьŋ mənjsj — əŋgjmelesu, aitьsu. Eskjljk zamanda aqiqattь tabudьŋ eŋ çaqsь təsjlj oilaudaqь qaicьlьqtardь acu çana qarama-qarsь pjkjrlerdjŋ tyijsuj dep sanadь. «Keijngj kezde tabiqat qūvьlьstarьna qoldanьlqan vūl dialektikalьq oilau təsjlj tabiqattь vjludjŋ dialektikalьq ədjsjne ainaldь, ol ədjs tabiqat qūvьlьstarьn məŋgj qozqalьp otьradь, məŋgj өzgerjp otьradь dep vjldj, al tabiqattьŋ damuь — tabiqattaqь qaicьlьqtardьŋ damuьnьŋ nətiçesj, tabiqattaqь qarama-qarsь kycterdjŋ өzara qimьlьnьŋ nətiçesj dep vjldj» (BK(в)P tarixь qьsqaca kursь, 100 — 101 vetter).

Qoqamdьq oidьŋ damu tarixьnda tanudьŋ ekj ədjsj, cьndьqtь zertteudjŋ ekj ədjsj paida voldь: metafizikalьq çana dialektikalьq. Būl ekj ədjs өzara qarama-qarsь çana vjrjn-vjrj çoqqa cьqaradь.

Tanudьŋ metafizikalьq təsjlj өte ertede cьqtь.

«Metafizika» — grektjŋ sөzj; sөz-ve sөz audarqandaqь mənjsj — «Fizikadan keijn». Eskjljktj zamandaqь grek filosofь Aristotcldjŋ (vjzdjŋ zamanьmьzqa deijngj 384 — 322 çьldar) cəkjrtterj, onьŋ kjtavьn ekj gruppaqa vөldj: kjtaptarьnьŋ vjrjncj gruppasьnda fizika məselelerj voldь, al kjtaptarьnьŋ ekjncj gruppasьnda negjz turalь, volmьstьŋ bastapqь negjzj çaiьndaqь məseleler voldь. Kjtaptarьnьŋ osь ekjncj gruppasь metafizika dep ataldь. Soŋqь kezderde metafizika dep vūiьmdardь oqcau tyrde, olardь qozqalьstan tьsqarь, tьnьc vjr qalьpta tūradь dep zertteitjn ədjstj tysjne vastadь. Marksizm-leninizm klassikterjnjŋ eŋvekterjnde de metafizika osь maŋьzda qaraladь.

Metafizika zattь, tabiqat qūvьlьstarьn, ūqьmdь, ideianь өzgermeitjn, damьmaitьn çana vjrjnen-vjrj oqcau tyrde өmjrsyredj dep qaraqandьqtan zattardьŋ, qūvьlьstardьŋ cьqqan tegj turalь, olardьŋ өzara vailanьsь turalь məselenj cece almaidь. Bjludjŋ mūndai təsjlj oqьmьstьlardьŋ, kөvjnese, faktьlar çinaumen, zattardьŋ, tabiqat qūvьlьstarьnьŋ çeke faktьlarьn tjzumen ainalьsqan kezdegj qьlьmdь qanaqattandьra aladь. Tabiqattьŋ qūvьlьstarьn osьlai qarau ol kezde tarixi dūrьs voldь. Tabiqattь tūtas zertteuden vūrьn faktьlardь çinap alu, olardь tjzu qaçettj edj.

Bjraq, qьlьmnьŋ jlgerj qarai, damuьmen tabiqat qūvьlьstarьnьŋ tegj turalь, zattardьŋ vailanьsь turalь, tabiqat qūvьlьstarьnьŋ өzara vailanьstarь turalь, vjr qūvьlьstьŋ ekjncj qūvьlьsqa kөcuj turalь məselelerdj cecu qaçettj voldь, qoqamnьŋ çana tabiqattьŋ damu zandarьn acu kerek voldь. XVIII qasьrdьŋ ūlь oqьmьstьlarь Kant (1724 — 1804 çьldar), Laplas (1749 — 1827 çьldar) kөk əlemnjŋ cьquь, kyn sistemasь çaiьnda məsele kөterdj: olar qūdaidьŋ çaratqanь emes, materianьn өz damuьnьŋ təbiqi protsesjnjŋ nətiçesj, milliondaqan çьldarqa sozьlqan damu protsesjnjŋ çemjsj dep qaradь.

Tabiqattь ataqtь zertteucj Darvin (1809 — 1882 çьldar) çan-çanuarlar çana өsjmdjk dyniesj өz çaratьlьsьnьŋ ūzaq uaqьt damuьnьŋ nətiçesjnde cьqtь dep dəleldedj. Oqьmьstь Cleiden (1804 — 1881 çьldar) çana Cvann (1810 — 1883 çьldar) çan-çanuarlar

men өsjmdjkterdjn qūrьlьsьn tekserjp, olardьn өzara bailanьsь bar dep, çan-çanuarlar çana өsjmdjk dyniesjnde de organizmderdjn kletkalьq qūrьlьsь bjrdei dep taptь. Energianьn saqtalu çana ainalu zaңьnьn acьluь osь uaqьtqa çatadь.

Osь qьlьmi çaңalьqtardьn bərj dynienj metafizikalьq tanudьn carasьna siьsa almadь. Qūвьlьstardь oqcaulap zertteudjn ədjsj bolqan metafizika qьlьmnьn damuьna вөget boia bastadь. Obiektiv dynienjn qūвьlьstarьna analiz çasau ycjn вasqa çol, вasqa ədjs, — tabiqattь tūtas alьp qarauqa mymkjndjk beretjndei, вjr qūвьlьstьn ekjncj qūвьlьsqa kөcujn, olardьn өzara bailanьsьn tekseruge mymkjndjk beretjndei ədjs kerek boldь. Osьndai ədjstj filosofia çasadь da. Gegel (1770 — 1831 çьldar) dialektikalьq ədjstj tolьq çana barlьq çaqьnan formulalaqan çaңa zamannьn вjrjncj filosofь boldь. Eger Gegelge deijngj filosoftar dialektikanьn çeke ereçelerjn aitsa, onьn çeke elementterjn tjrkegen bolsa, al Gegel dialektikanьn sistemasьn çasadь. Bjraq Gegeldjn dialektikasь idealistjk boldь.

Filosofialьq sistemalar, oilau men bolmьstьn, rux pen tabiqattьn qarьm-qatьnasь turalь məselenjn cecjlujne qarai qarama-qarsь ekj lagerqa вөljndj. Alqacqь ne: tabiqat pa, iakj rux pa, nemese bolmьs pa, oilau ma? tabiqattь alqacqь dep вjletjn, tabiqat sanadan, ruxtan вūrьn dep sanaitьn filosoftar — mūndai filosoftar materialistjk kөzqarasta, olardьn teoriasь materialistjk teoria bolьp sanaladь.

Çana, kerjsjnce, sananь, ideianь iakj ruxtь alqacqь dep, negjzgj bastamasь dep alatьn, tabiqattь ekjncj, onь ideianьn, ruxtьn nətiçesj dep qaraitьn filosoftar idealizmnjn өkjlj bolьp sanaladь.

Idealizmnjn вйl sekjldj өkjlj Gegel de boldь, ol alqacqь, negjzgj bastama tabiqat emes, rux dep вjldj. Gegeldjn filosofiasьnьn cūqьldanqanь tabiqatqa ceijn, tabiqattan вūrьn өmjrsyrjptj-mьs, çana tabiqattь tudьrьptь-mьs dep atalatьn absoluttjk rux bolьp tabьladь.

«Osьnьn bərj, solai bola tūrsa da, gegeldjk filosofianьn вūrьnqь sistemalardьn qaisьsьmen bolsa da salьstьruqa kelmeitjn kең salanь qamtuьna osь uaqьttьn өzjnde taңqalarlьqtai aqьl-oidьn вailьqьn osь salanь damьta tysuge вөget bolmadь. Logika, tabiqat filosofiasь, ruxani filosofia, onьn tarixi çeke çyielerjnde өңdelgen: tarix filosofiasь, pravo filosofiasь, djn filosofiasь, filosofianьn tarixь, estetika çana taqь sondailar— osь tarixi ərtyrlj salalardьn qaisьsьnan bolsьn Gegel damudьn вūlar arqьlь өtetjn çjвjnjn ūcьqьn tabuqa da çana kərsetuge de tьrьstь. Ol tvorcestvolьq danьcpandьqtь qana meңgerjp qoiqan çoq, onьmen qatar oqьmьstьlьqtь barlьq çaqьnan da meңgerdj, sondьqtan da onьn kərjnuj qai çerde bolsa də epoxa boldь» (Engels, «Liudvig Feierвax çana nemjstjn klassikalьq filosofiasьnьn aqьrь», 10 вet, 1938 çьl).

Gegel dialektikasьnьn ūlь qūndьlьqь — dialektikasьnьn ratsionaldьq dənj — tabiqattь çana qoqamdь absoluttjk rux çarattь dese de, osьlardь damu protsessj dep qaraitьndьqьnda. Eger вūrьnqь filosofialьq sistemalar substansianь — bolmьstьn negjzjn (ideialisterce — ideia, rux, materialisterce — materia), — qozqalmaitьn, arqacanda вjr qalьpta, өzgerjlmeitjn вjr nərse dep qarasa, Gegelce, substansia (absoluttjk rux) yzdjksjz damuda boladь, onьn ystjne вūl damu qaicьlьqtь çana onьn вjrden-вjr sevevj jckj qaicьlьq bolьp tabьladь.

Damudьn өzdjgjnen qozqalьsta çana qaicьlьqta bolatьndьqь çaiьndaqь Gegeldjn qьlьmь substansianь qozqalmaitьn, tiьc вjr qalьpta toqьrap tūratьn nərse degen metafizikaqa, metafizikalьq ūqьmqa qirata soqqь berdj. Solai bola tūrsa da qьlьmnьn progressivtj damuьn вasqaru ycjn gegeldjk dialektika çetkjljktj bolqan çoq. Ideializm negjzjnde qьlьm өrkendei almaqcь emes.

«Өzderjnjn dialektikalьq ədjsjn sipattai keljp, Marks pen Engels, dialektikanьn negjzgj вelgjlerjn formulalaqan filosof dep, ədette Gegeldj ataidь. Alaida, mūnьn mənjsj—Marks-

pen Engelstjn dialektikasь Gegeldjn dialektikasьmen tenвe-ten degen sөz emes. Js çyzjnde Marks pen Engels Gegeldjn dialektikasьnan Gegeldjn ideialistjk qaвьrcaqьn alьp tastadь, onь kəzjrgj zamandaqь qьlьmi tyrge keltjru ycjn jlgerj damьtьp, onьn «ratsionaldь dənjn» qana aldь» (BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 100 вet).

Gegeldjn dialektikasь mistikamen cьrmatьlqan, ol ideialistjk dialektika. Gegeldjn dialektikasьndaqь osь mistikasьn alьp tastap, odan «ratsionaldь dənjn» alu, dialektikanь jlgerj damьtu çana negjzj materializm вolqan, dialektikalьq çanа ədjs çasau qaçet вoldь.

Mūndai ədjstj, dialektikalьq-materialistjk ədjstj Marks pen Engels çasadь.

«Menjn dialektikalьq ədjsjm, deidj — Marks, — өzjnjn negjzjnde Gegeldjkjnen өzgece вolqanь вьlai tūrsьn qaita oqan tura qarama-qarsь. Gegeldjn ideia degen ataqpen tjptj derвes sувicktjge ainaldьratьn oilau protsesj Gegel ycjn — cьndьqtьn demiurgь (çasaucьsь), cьndьq oilau protsesjnjn tck sьrtqь kөrjnjsj. Mcnjn ycjn, kerjsjnce, ideialьq degenjmjz — *adamnьn oiьna kelgen çana* sonda qaita çasalьp cьqqan materialьqtan вasqa ecnərse emes». *(K. Marks,* «Kapital»dьn I tomьnьn nemjsce ekjncj вasьluьna çazьlqan Soнqь sөz).

Marksistjk filosofialьq materializm вastapqь moment dep ideianь emes, adamnьn sanasьnan tьs çana təuelsjz, çalpь alqanda qandai da вolsьn ruxanilq məngj təuelsjz өmjrsyrucj тавiqattь вjledj. Тавiqat — alqacqь, al ideia, sana — soнqь, sana degenjmjz тавiqat damuьnьn nətiçesj. Būl filosofianьn negjzgj məselesjn materialistjk cecu. Тавiqattь eckjm çaratqan emes, ol məngj өmjrsyru de.

Marksizmnjn negjzjn salucьlar filosofianьn negjzgj məselesjn — oilaudьn вolmьsqa, ideianьn тавiqatqa qatnasь turalь məselenj qana materialistjkce cecjp qoiqan çoq, sonьmen вjrge тавiqattьn өzjndegj dialektikanь actь, тавiqat damuьnьn, qamdьq qatьnastardьn çana oilaudьn dialektikalьq sipatьn kөrscttj. Damu dialektikanьn çoqarь printsipj вolьp таввladь. Тавiqat ynemj damu protsesjnde вoladь: тавiqattьn вjr qūвьlьstarь qūridь, çanadan вasqalarь cьqadь, — çana вūl damudьn ūcь-qiьrь çoq.

Marks qoqamdьq qūввlьstardь da dialektikaca tysjndjrdj, qoqamdьq-tarixi protsestjn dialektikasьn actь. Qoqamdьq tūrmьstь zertteuge, dialektikalьq kөzqaraspen qarau Markske kapitalizmnjn qoqamdьq formatsia вolьp məngj өmjrsyrmeitjndjgj turalь qьlьm çasauqa mymkjndjk вerdj. Kapitalistjk qoqam qatnasьnьn aldьnda вasqa epoxalar вolьp өttj: alqacqь овcinalьq stroi epoxasь, qūl ielenucjljk stroi epoxasь, feodalizm stroi epoxasь. Būl epoxalardьn ər qaisьsьnьn qoqamdьq qatnastarьnьn sapalьq airmacьlьqtarь вoldь. Kapitalistjk qoqam çoqaluqa tijstj ekendjgj, onьn ornьna вasqa qoqamdьq qatnas, sotsialistjk qoqamdьq qatnas вolatьndьqь turalь qortьndь çasauqa dialektikalьq ədjs Markske mymkjncjljk вerdj. Dynie yzdjksjz qozqaluda çana damuda degen markstjk-lenindjk dialektikalьq ədjs qьlьmnan *qoqamdьq məngjljk tərtjptjn* çoq ekendjgj, məngjljk çeke mencjktjljk çana eksploatatsianьn çoq ekendjgj tuadь. Būrьn kapitalistjk stroidьn feodaldьq stroidь auьstьrqanь sьqьldь, kapitalistjk stroidь sotsialistjk stroimen auьstьruqa вoladь.

Qoqamdьq qatnastardьn damuьnьn sevevj nede? Būl sūraqqa Marks tolьq çauap вerdj: qoqamdьq qatьnastardьn damuьnьn sevevj qoqamnьn sьrtьnda emes, onьn өzjnjn jcjnde. Taptьq qoqamda damudьn qozqaucь serjppesj tap kyresj вolьp таввladь.

Kapitalizmnjn qoqamdьq qatnastarьnьn dialektikalьq materialistjk analizjne negjzdei, Marks kapitalistjk qoqamnьn jcjndegj kapitalizmdj qūrtatьn kyctj kөrsettj. Būl kyc proletariat edj. Būl tap qala men derevnedegj enвekcj вūqaramen soiuz вola otьrьp, olarqa вascьlьq ete otьrьp, вurçuazialьq qoqamdьq qatnastarmen тавandьlьqpen çana aqьrьna deijn

Инв. № 187 Sd1-39

kyrese alatьn, olardь çoiьp, qoqam-dьq çaŋa qatnastar, sotsialistjk qat-nastar qūra alatьn tap. Sөitjp dialek-tikalьq materializm proletariattьŋ çana onьŋ partiasьnьŋ, kommunistjk partianьŋ dyniege kөzqarasь bolьp cьqadь.

Tanudьŋ dialektikalьq-materialistjk ədjsjn çasau adamnьŋ aqьl-oiьnьŋ asa ūlь tabьstarь boldь. Eŋ progres-sivtj qьlьm — materialistjk dialekti-ka — Markspen çana Engelspen bailanьstь, naqьz progressivtj tap-tьŋ — proletariattьŋ daqdьrьmen bai-lanьstь boldь.

Marks pen Engels dialektikalьq materalizmdj proletariat aibьndь saia-si kyc bolьp, tarixi arenaqa cьqqan epoxada çasadь.

«BK(в)P tarixьnьŋ qьsqaca kur-sьn»da marksistjk dialektikalьq ədjs mьna tөmendegj negjzgj belgjler-men sipattaladь: tabiqat qūbьlьstarь-nьŋ çalpьlama bailanьsь turalь, ol qūbьlьstardьŋ өzara baqьnьctьlьqь turalь çana bytjndei tabiqat turalь qьlьm; yzdjksjz qozqalьs çana өzge-rjs, tabiqattьŋ yzdjksjz çaŋaruь, ça-na damuь turalь qьlьm; tabiqat da-muьndaqь san çana sapa çaqьnan bo-latьn өzgerjster turalь qьlьm; tabi-qat qūbьlьstarьnьŋ jckj qaicьlьqtarь turalь qьlьm dep.

Marksistjk dialektikalьq ədjstjŋ metafizikalьq ədjske qarsь qoiqan ərbjr negjzgj belgjlerjn qarap kө-reijk.

* * *

Metafizika tabiqattь būiьmdardьŋ, qūbьlьstardьŋ kezdeisoq çiьnь dep qaraidь, qūbьlьstardь bjrjnen-bjrj oŋaca çana bjrjne-bjrj baqьnьctь emes dep qaraidь.

Çaratьlьs tanudaqь tabiqat qūbь-lьstarьnьŋ metafizikalьq talqьlaudьŋ aiqьn mьsalь Linneidjŋ (1707 — 1778 çьldar) qьlьmь bolьp tabьladь. Būl qьlьm tabiqat qūbьlьstarьn sis-tematizatsialauda çana klassifikatsia-lauda edəujr zor təujr rөl atqardь. Ol tabiqattьŋ barlьq qūbьlьstarьn yc əlemge bөldj: Çan-çanuarlar dyniesj, өsjmdjk dyniesj, çana mineraldar əlemj, toptarqa, tyrlerge bөldj. Būl qadam tabiqat turalь qьlьmnьŋ bū-dan bьlai damuь ycjn qaçettj boldь. Al, Linnei metafizik bolqandьqtan ta-biqat zatьn olardьŋ damuьna baila-nьssьz, ainaladaqь çaqdailarqa bai-lanьssьz, olardan aulaq dep qaraqan bolsa, өsjmdjk dyniesj men çan-ça-nuarlar dyniesjnjŋ өzara qatьnasь tu-ralь məselede, ol өsjmdjk dyniesj men çan-çanuarlar dynięsjnjŋ arasьn-da өzara bailanьsь çoq çana olar bj-rjnen-bjrj oqcau qaraluь kerek de-gen qortьndьqa keldj. Linnei, çeke qūbьlьstar өzara bailanьstь bolьp, bj-rjne-bjrj kөcjp otьratьn tabiqattь bjrden tūtas nərse dep qaraqan çoq. Linneice, çan-çanuarlar dyniesj өsjmdjk dyniesjnen məŋgj өmjr-syrucj absoluttjk cekpen bөljngeŋ. Tabiqat zatьn topqa, tyrge bөlgen-men de, olardьŋ cьqu tegjn qьlmi — çaratьlьs tanu çolьmen tysjndjruge Linneidjŋ camasь kelmedj, өitkenj, olardь bjrjnen-bjrjn oŋaca alьp qara-dь. Metafiziktjgjnen Linneidjŋ bүl məselenj cecude myldem əisjzdj-gj baiqaldь, ecnərsenj tysjndjre al-maitьn, oidь basqa çaqqa būrьp çj-beretjn eskj qortьndьqa ūmtьldь. Linneice zattьŋ barlьq tyrlerjn qū-dai çaratqan çana olar sol bastapqь çaratьlqan kyijnde өmjrsyrjp tūra beredj. Tabiqat qūbьlьstarьnьŋ ana-lizьna metafizikalьq ədjstjŋ qalaida qūdaiqa əkep tjreitjndjgjnjŋ, al so-nьmen, bjzdjŋ tabiqattь tanuьmьzqa cek qoiatьndьqьnьŋ çana aqьrьnda, qьlьmnьŋ damuьna bөget bolatьndь-qьnьŋ aiqьn misalь — mjne osь.

Dialektikalьq materializm çeke qū-bьlьstardьŋ өzara qatnasь men өzara kjrjgujnjŋ өmjrsyrgen çerjnde tabi-qattь tūtas bjr bytjn nərse dep qarai-dь. Өsjmdjk dyniesj men çan-çanuar-lar dyniesjnjŋ arasьnda asuqa bol-maitьn cek çoq. Çan-çanuarlar dynie-sjnjŋ cьquь tabiqat damuьnьŋ ūzaq protsesj. Tabiqat zertteucjler Kant, Laplas, Darvin, Cleiden çana basqalar çaŋalьqtarьnda tabiqat bөlcekterjnjŋ bailanьsь men өzara carttastьqьn kөrsettj. Qьlьmnьŋ keijngj kezdegj damuь dialektikalьq materializm print-sipterjnjŋ dūrьstьqьn bүrьnqьdan da kөbjrek etjp negjzdedj. Tabiqattь tūtas bjr bytjn nərse dep qarau tu-

ralь çeke qūвьlьstardь өzara вailanьs tь dep qarau turalь dialektikalьq materializmnjn qьlьmь qьlmi-zertteu çūmьsьna çana tавiqat qūвьlьstarьn barlьq çaqьnan әвden tolьq zertteuge ken gorizont acadь.

Lenin «Materializm çana impiriokritizm» degen өzjnjn tamaca kjtавьnda maxizmnjn subiektivtjk-idealistjk metafizikalьq filosofiasьn әckerelei kele, dialektikalьq materializmnjn тавiqattь tanudaqь kycj men quatьn kөrsetedj. Maxister materializmdj sьnaqan өzderjnjn sьnьnda, materialister tyisjktenudjn qaidan «cьqatьnьn» tysjndjrmeidj dep te syienjc etpekcj вoldь. Lenin maxisterdjn osь «argumentterjn» taldai kele dialektikalьq materializm tyisjktenetjn çana tyisjktenвeitjn тавiqattьn arasьna ecqandai вөget qoimaidь dep kөrsetedj. Тавiqat вytjn вjr, dialektikalьq materializm de tyisjktenвeitjn materiadan tyisjktj materiaqa өzara kөcedj dep tanьidь. Būl kөcudjn konkrettj вeinesjn qьlьm әlj kөrsetken çoq, al, тавiqattьn tūtastьq printsipj, tyisjktenetjn materia men tyisjktenвeitjn materianь oqcau qaramaucьlьq printsipj вūl məselenj zertteuge qьlьmqa mymkjncjljk вeredj.

«Materializm әljde cecjlmegen məselenj aiqьn qoiadь çana osьlai etumen onь cecuge itermeleidj, onь вūdan вьlai da eksperimentaldьq tyrde zertteuge itermeleidj. Maxizm вьlaica aitqanda, catasqan idealizmnjn вjr tyrj, məselenj вьlqaidь çana «element» degen mьlçьndaqan вos sөzdj qatьstьrumen dūrьs çoldan вasqa вjr çaqqa вūrьp çjвeredj» (Lenin, XVIII t. 37 вet).

Qūвьlьstardь вarlьq çaqьnan da qarau turalь, qūвьlьstardьn өzara вailanьsь turalь dialektikalьq materializm qьlьmьnьn praktikada, sotsializm qūrьlьsьnda asa zor maqьzь вar.

Bjzdjn qalq caruacьlьqьmьzdьn plandьlьqь turalь məselenj alaiьq. Qalq caruacьlьqьnьn çeke salalarьnьn damuь вjzde вjrьnqai tūtas, вykjl qalq caruacьlьqьnьn tūroьsьnan qaraladь. Mьsalь, temjr çol transportьnьn өrkendeujn qalq caruacьlьqьnьn вasqa salalarьnan вөlek, oqcau alьp qarauqa вolmaidь. Temjr çol transportьnьn damu dəreçesjn dialektikalьq әdjspen вelgjleu ycjn qalq caruacьlьqьnьn вasqa salalarьndaqь өzgerjsterge analiz çasaudь: metallurgiada, macina qūrьlьsьnda, aul caruacьlьqьnda çana taqь вasqalarda kerek etedj. Qandai qana salanь вolsьn вykjl qalq caruacьlьqьnan oqcau qaraucьlьq ol әleumettjk qūвьlьstardь zertteuge metafizikalьq kөzqaraspen qarau вoladь, вūl js çyzjnde caruacьlьqtьn вerekesjn ketjruge әkep soqadь.

Oqiqalardьn өzara вailanьsta, çana вaqьnьcta, jljnjsude, qimьlda tūratьndьqьn вarlьq çaqьnan qarau ycjn asa maqьzdь saiasi qūral вolqan dialektikanь Stalin çoldas әrqacanda paidalana otьrьp, өzjnjn eqвekterjnde qoqamdьq qūвьlьstaroa dialektikalьq asa terең analiz вeredj.

Komsomolets Ivanovtьn qatьna вergen çauaвьnda Stalin çoldas вjr elde sotsializmnjn typkjljktj çenuj turalь məselenj qarai kele, SSSR dь kapitalistjk qorcaudan oqcau qarauqa вolmaitьndьqьn kөrsetedj. Sotsializmnjn typkjljktj çenuj turalь məselenj вjzdjn eljmjzdjn sьrtqь qatnasьna qarai qarau qaçet:

«Demek, вūl məselenjn әrtyrlj ekj problemasь вar: a) вjzdjn eljmjzdjn jckj qatnastarьnьn problemasь, iaqni өz вurçuaziamьzdь çenjp, sotsializmdj tolьq ornatu problemasь çana в) вjzdjn eljmjzdjn sьrtqь qatnastarьnьn problemasь, iaqni eljmjzdj soqьs interventsiasьnьn çana kapitalizmnjn qaita ornauь qaupjnen tolьq qamtamasьz etu problemasь вar. Bjrjncj problemanь вjz cecjp вoldьq, nege desenjz вjzdegj вurçuazia kəzjrdjn өzjnde-aq çoiьlьp вolqan çana negjzjnde sotsializm ornatьlьp otьr. Būl вjzde sotsializmnjn çenuj, iakj dəljrek aitqanda, sotsialistjk qūrьlьstьn вjr elde çenjp cьquь dep ataladь. Egerde вjzdjn eljmjz aralda вolqan вolsa çana egerde onьn tənjregjnde вasqa kөp, kapitalistjk elder çoq вolsa, вjz вūl çenjstj typkjljktj çenjs dep aita alqan вolar edjk. Bjraq, вjz aralda emes, edəujr вөlegj sotsializm eljne çauca qarap, interventsia çana restavratsia qaupjn tudьrьp otьr-

qan «memleketterdjn sistemasьnda» otьrqandьqtan, вjz eljmjzdegj sotsializmnjn çenjsj əlj typkjljktj çenjs emes dep acьq çana ədjl aitamьz» (Ivanov çoldastьn qatь çana Stalin çoldastьn çauabь, 12 bet).

Bjzdjn eljmjzde sotsializmnjn typkjljktj çenuj turalь məselenj dialektikaca cecu degen osь boladь, eitkenj вjzdjn eljmjz вjzdj qorcap tūrqan sьrtqь dyniеden oqcau qaralmaidь.

Qoqamdьq tūrmьstьn qūвьlьstarьna dialektikalьq analiz çasau dūrьs saiasi orientatsia beredj.

Qūвьlьstardь, qūвьlьstardьn əzara bailanьstarьn barlьq çaqьnan qaraudьn printsipj, çaqdaidь dūrьs bolçauqa mymkjncjljk berucj, qūвьlьstardьn analizjne dūrьs qaraudь beretjn printsipj tek dialektikalьq ədjste qana bar.

«Sondьqtan dialektikalьq ədjs вьlai dep вjledj: eger ainaladaqь qūвьlьstarqa bailanьssьz, oqcau tyrjnde alьp qarasa, tabiqattaqь qūвьlьstьn вjrde-вjreujn ūquqa bolmaidь, eitkenj eger tabiqattьn qai salasьndaqь qai qūвьlьstь bolsa da ainaladaqь çaqdailarqa bailanьssьz, olardan вəljp əketjp qarasa, ol maqnasьzdьqqa ainaluь mymkjn çana osьnьn kerjsjnce, eger ainaladaqь qūвьlьstarmen yzdjksjz bailanьstь kyijnde, ainaladaqь qūвьlьstarmen carttas kyijnde alьp qarasa, qandai qūвьlьstь bolsa da ūquqa, dəleldeuge boladь» (BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 101 bet).

Marksistjk dialektika ədjsjnjn вjrjncj, negjzgj belgjsj osь boladь.

* *
*

Metafizika tabiqattь zattardьn, вūiьmdardьn çabaiь çiьnь dep qaraidь. Tabiqattь tьnьc tūrqan, əzgerjlmeitjn вjr qalьpta dep qaraidь. Misalь XVII qasьrdьn ūlь materialist Spinoza (1632 — 1677 çьldar) tabiqattь çalpь alqanda əzgerjlmeitjn dep sanadь; Spinoza ycjn qozqalьs materianьn typkjljktj qasietj bolьp tabьlmadь: tabiqattь tьnьc вjr qalьpta tūradь dep qaraqandьqtan, Spinoza tabiqat qūвьlьstarьnьn cьqu protsesjn, ol qūвьlьstardьn вjrjnjn ekjncj вjreujne kəcjp otьratьndьqьn kərsete almaidь. Tabiqattь analiz çasauqa вūlai qarau metafizikalьq bolьp tabьladь çana qaralьp otьrqan qūвьlьs qalai cьqtь odan arь вūl qūвьlьs ne bolmaqcь? degen sūraqqa çauap beruge mymkjndjk bermeidj. Metafizika qūвьlьstьn cьqu sebeвjn tysjndjrmeidj, tek cьqqan qūвьlьstь tjzjp otьradь. Mūndai ədjs tabiqat qūвьlьstarьna barlьq çaqьnan naqьz qьlьmi ūqьm bere almaidь.

Tabiqattьn barlьq qūвьlьstarьn, qoqamdьq qatnastardь, oilaudь damu protsesjnde, qozqalьs kyijnde, вjrjnjn ekjncjge kəcujnde qaraitьn dialektikalьq materializm qana barlьq çaqьnan qarau ədjsj bolьp tabьladь.

«в) Metafizikaqa qaraqanda dialektika tabiqattь tьnьc çana вjr qalьptan aumaitьn, toqьrap tūrqan çana əzgermeitjn qalьpta dep qaramaidь, qaita, yzdjksjz qozqalu çana əzgeru, yzdjksjz çaŋaru çana əsu qalpьnda dep qaraidь, mūnda ərqacan вjrnərse tuьp, damьp çatadь, вjrnərse вūzьlьp, dəurenj ətjp çatadь» (BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 101 вet).

Būl marksistjk dialektikalьq ədjstjn ekjncj negjzgj belgjsj. Qozqalьs degenjmjz materianьn naqьz çalpьlama tūtas kəlemdjk qasietj: qozqalьstan tьs materia əmjrsyrmeidj. Qozqalьs tabiqattьn barlьq qūвьlьstarьna, qoqamdьq qatnastarqa, oilauqa tən. Dyniedegjnjn barlьqь da damu protsesjnde tūradь, «ərqacan вjrnərse tuьp damьp çatadь, вjrnərse вūzьlьp dəurenj ətjp çatadь». Toqьrap qalqan, əzgermeitjn ecnərse çoq, dialektikalьq materializmnjn būl printsipj ça-

ŋa qūвьlьstardьŋ tuuьn, olardьŋ өsujn çana olardьn damuьnьŋ вet alьsьn вelgjleuge mymkjndjk вeredj.

Damu ideiasьnьŋ maŋьzьn tysjnu ycjn, вūl printsiptjŋ revolutsialьq mazmūnьn tysjnu ycjn вjrnece faktьnь вolsa da qarap өtujmjz qaçet.

Өndjrjs qūralьna çeke mencjktjljktj alaiьq. Eger вūl məselege metafizika tūrqьsьnan qaraitьn вolsaq, onda вūl qūвьlьstь onьŋ damuьnan tьs, ecqandai өzgerjlmeitjn, вjr qalьptan aumaitьn nərse dep, tek өndjrjs qūralьna çeke mencjktjljktjŋ çeke вelgjlerjn çazumen qana tьnu kerek. Mūndai çazu da çetkjljksjz çana вūl faktьqa qatnastь вjldjru ycjn ecnərse вermeidj.

Өndjrjs qūralьna çeke mencjktjljkke onьŋ damu tūrqьsьnan qarau dialektikalьq kөzqaras вolьp tавьlaдь. Dialektikanь tarix quattaidь, al өndjrjs qūralьna çeke mencjktjljktjŋ ynemj өmjrsyrmegendjgjne tarix kua: çeke mencjktjljk adam qoqamь damuьnьŋ вelgjlj вjr satьsьnda qana cьqtь.

Alqacqь-oвcinalьq stroi epoxasь өndjrjs qūralьna çeke mencjktjljktj вjlgen çoq. Engels çerge çeke mencjktjljkke analiz çasai kele, вьlai deidj: «Bykjl mədeniettj qalqtar çerge oвcinalьq mencjktjljkten вastaidь. Alqacqь qalьptьŋ вelgjlj вjr satьsьn өtken вarlьq qalqtarda, çer caruacьlьqь dami kelgen kezde, oвcinalьq mencjktjljk өndjrjs ycjn tūsau вola вastaidь. Oвcinalьq mencjktjljk çoiьladь, çoqqa cьqadь çana ūzaqtьqь azьraq iakj kөвjrek aralьq stadiadan keijn çeke mencjktjljkke ainaładь. Al, çerge sol çeke mencjktjljktjŋ өzjnjŋ arqasьnda qol çetken çer caruacьlьqь damuьnьŋ asa çoqaгь вasqьcьnda, çeke mencjktjljk өzjnjŋ kezegjnde өndjrjs ycjn tūsau вoladь, вūl kəzjrde ūsaq çana jrj çer ielenude de вaiqalьp otьr. Osьdan вarьp çeke mencjktjljktjŋ kereksjz вolьp qaluь, onь taqь da qoqamdьq mencjktjljkke ainaldьrudьŋ tjlegj qaçettj tyrde cьqadь. Al, вūl tjlek aiqacqь oвcinalьq çer ielenucjljktj qaita ornatudь kөrsetpeidj, al çalpьlama ielenudjŋ əlde qaida çoqarь, əlde qaida kyctj formasьn ornatudь kөrsetedj, вūl өndjrjs ycjn kemcjljk вolmaidь, qaita onь ьoqьstьrucь tūsauьnan вjrjncj ret вosatadь, onьŋ osь kezdegj ximia çaŋalьqtarь men mexanikalьq izoвretenielerdj paidalanuьna mymkjncjljk вeredj» («Engels, Anti-Diuring», 114 вet).

Damudьŋ mūndai protsesjn өndjrjs te вasьnan kecjrdj. Kapitalizm çaqdaiьnda, вurçuazialьq өndjrjs qatnasьnьŋ çaqdaiьnda qalq, kөpcjljk өndjrjs qūralьna çeke mencjktjljkten aiьrьldь, өndjrjs qūralь az qana azcьlьqtьŋ, вjr top kapitalistjk magnattardьŋ qoldarьna çinaldь.

Өndjrjs qūralьna çeke mencjktjljk kapitalizm tūsьnda өndjrjstjŋ өsujne вөget вola вastadь çana eŋвekcjlerdjŋ orasan kөpcjljgjn eksploatatsialanucь adamdarqa ainaldьrdь — demek, ekspropriatorlardь ekspropriatsialau, вolmacь azcьlьqtardьŋ qolьndaqь talau retjmen alьp, paidalanьp otьrqan өndjrjs qūralьn tartьp alьp, olardь qoqamnьŋ mencjgjne ainaldьru kerek. Kapitalisterdjŋ fавrikalarь men zavodtarьn, pomeccikterdjŋ çerjn tartьp aluda orьs proletariatь carualarmen soiuz вola otьrьp osьlai jstedj. Ərj teorialьq, ərj praktikalьq mūndai qortьndьlar — qūвьlьstardь өzderjnjŋ damuьnda qarau çaiьndaqь — marksizm-leninizm qьlьmьnan cьqadь.

Dialektikalьq materializmnjŋ damu turalь qьlьmь ne damitьndьqьn, qalai qarai өsetjndjgjn, qūвьlьstьŋ qaiqaisьsьnьŋ вolsьn өsuj ycjn qandai çaqdai çasau kerek ekenjn tysjndjrudj anьqtauqa mymkjndjk вeredj.

Qūвьlьstardь analiz çasauqa metafizikalьq ədjspen qarau damu protsesjn çьldamdatarlьqtai kyctj anьqtauqa mymkjndjk вermeidj.

Eger вjz XIX qasьrdьŋ вjrjncj çartьsьndaqь utopistjk sotsializmdj (Furie, Sen-Simon, Robert Ouen) alsaq, onda metafizikanьŋ вytjndei quatsьzdьqьn kөremjz. Utopis sotsialister kapitalistjk qoqamdь sьnadь, onь talqьqa saldь, kjsj cьdarlьq emes eksploatatsianьŋ faktьlarьn tjzdj, вjraq, qoqamdь өzgerte alarlьqtai qoqamdьq naqьz kyctj таваlmadь, kapitalizm damuьnьŋ zaŋdarьn таваa almadь. Nege olai? Өitkenj olar məse-

lege dialektika ədjsjmen qaramadь, proletariattьn dynie çyzjljk tarixi rөljne tysjnbedj.

Tek Marks pen Engels qana kapitalistjk qoqamnьn dialektikasьn acьp, kapitalistjk qoqamdь өzgerte alatьn, kapitalizmnjn kөrjn qazucь kyctj — proletariattь aiqьndap berdj. Marks proletariattьn cьquьn kөrsettj, kapitalizmdj çoiudь aqьrьna deijn çetkjzetjn, bjrden bjr tabandь revolutsiacьl tap proletariat ekenjn kөrsettj.

Qoqamdьq tūrmьstь dūrьs tysjnu ycjn, onь cьndьqta sol өmjrsyrjp tūrqan kyijnde qarau kerek. Al cьnьnda qoqamdьq tūrmьs өzgermeitjn, toqьrap qalqan әlde qalai bjrnәrse emes, ol ecuaqьtta bjr orьnda toqtap tūrmaidь, mәngj qozqalьp, būzьlьp, çasalьp tūradь.

Stalin çoldas 1906 çьldьn өzjndeaq qoqam tūrmьsьnьn qūbbьlьstarьna dialektikalьq retpen qaraudьn asa zor maңьzьn kөrsete kele, burçuazianьn sөzsjz qūritьndьqь çana proletariattьn aqьrqь ret çeңetjndjgj turalь bьlai dep çazdь:

«Өmjrde tuьp çatatьn, kynbe-kyn өsjp çatatьn nәrse çeңjstjk bermeidj; onьn alqa qozqalьsьn toqtatu mymkjn emes; onьn çeңuj dausьz. Basqaca aitqanda, — misalь eger өmjr de proletariat tuьp çatsa, çana ol kyn sanap өsjp kele çatsa, ol bygjn tanda qanca az, әlsjz bolqanmen, aiaqьnda, qalai da çeңedj. Al, өmjrde өljp baraçatqan, kөrge qarai baraçatqan nәrse sөzsjz çeңjluj tijs; basqaca aitqanda misalь, eger burçuazia tianaqtan airьlьp, kyn sanap kerj ketjp baraçatsa, ol bygjn qanca kyctj, qanca kөp bolqanьmen, aiaqьnda, qalaida çeңjljp, kөrjne kjruge tijstj. Osьdan belgjlj dialektikalьq ereçe tuadь: anьq bar nәrsenjn bәrj, basqaca aitqanda, — kyn sanap өsjp kele çatqan nәrsenjn bәrj — aqьldь» (*L. Beria,* «Zakavkazia bolcevik ūiьmdarьnьn tarixь çөnjndegj mәsele turalь, 115-116 bet).

Būl çerde Stalin çoldas marksizm kөzqarastarьn damьta kele tūrmьsta tua beretjndjkke çana kynnen-kynge өse beretjndjkke dialektikalьq әdjspen qaraudьn tamaca misaldarьn kөrsetedj.

«XIX qasьrdьn 80 çьldarьnda orьstьn revolutsiacьl intelligentterjnjn arasьnda kөrnektj talas boldь. «Reseidj azat etudj» moinьna ala alatьn bastь kyc — kedei carualar — dedj qalqcьldar. Neljkten? — dep sūradь olardan marksister. Carualar orьs qoqamьnьn jcjndegjlerdjn bәrjnen kөp, sonьmen qabat bәrjnen kedei — dedj olar. Marksister bьlai dep çauap berdj: ol ras, carualar bygjn tanda bәrjnen de kөp çana өte kedei; bjraq әngjme tek osьnda qana ma? Carualar әlde qacannan kөpcjljk boldь, bjraq olar osь kezge deijn, «azattьq» çolьndaqь kyreste proletariattьn kөmegjnsjz, өzdjgjnen ecbjr js qьlqan çoq. Onьn sebebj ne? Onьn sebebj — carua soslovia retjnde, kynnen-kynge qausap, proletariat çana burçuazia bolьp ьdьrap baradь; al proletariat tap retjnde, kynsanap өsjp, bekjp keledj. Çana kedeiljktjn būl çerde cecucj maңьzь çoq: bosaktar carualardan gөrj kedei, bjraq olar «Reseidj azat etudj» moinьna aladь dep, eckjm aita almaidь» (L. Beria, «Zakavkazia bolcevik ūiьmdarьnьn tarixь çөnjndegj mәsele turalь» 116 bet).

Bjzdjn partiamьz әrqacanda, өzjnjn barlьq jsterjnde dialektikalьq materializm әdjsjmen bascьlьq ettj, al būl bascьlьq proletariattьn revolutsiacьl qozqalьsьnьn tolьp çatqan çaularьn әckerleuge mymkjncjljk berdj. Reseidegj proletarlьq revolutsialьq qozqalьstьn sūrqia çaularьnьn bjrjmencevizm boldь. 1905 çьlqь revolutsiada mencevikter өzderjnjn būrьnqь taktikasьn, çūmьsker tabьnьn revolutsialьq kyresjnjn maңьzьn tysjru taktikasьn, çūmьsker qozqalьsьn burçuazianьn tyddesjne bағьtdьru taktikasьn çyrgjzdj.

Revolutsianьn qozqaucь kycj turalь mәsele çөnjnde 1905 çьlь mencevikter burçuazianьn acьq tyrde apologetj bolьp cьqtь, revolutsiadaqь bastь rөldj burçuaziaqa berdj. Mencevikter 1905 çьlqь revolutsia men Batьstaqь burçuazialьq revolutsialardь teңestjre kele, eger Batьstaqь burçuazialьq revolutsialardь bastaucь burçuazia bolqan bolsa, onda Reseidegj revolutsianьn da gegemonь burçuazia bolu kerek dep soqtь. Būl,

tarixi oqiqalardьn analizjne metafizikalьq, abstrakttьq kөzqaras edj. Mündai kөzqaras mencevikterdj çümьsker tabьnьn myddelerjn de js çyzjnde satuьna әkep soqtьrdь.

Mencevikter metafizikter siaqtь, Batьstaqь burçuazia revolutsiasьnьn epoxasьmen salьstьrqanda tarixi çaqdaida bolьp çatqan өzgerjsterge tysjnbedj. Tek bjzdjn partiamьz qana, marksistjk dialektika әdjsjn mengere otьrьp, sol kezdegj kapitalizmnjn damuьnьn çaŋa satьsьndaqь onьn өzgeceljgjn actь. Dialektikalьq materializm kapitalizmdj өzgerjlmeitjn, toqьrap qalqan qoqam emes dep yirettj. 1905 çьlqь revolutsianьn qarsaŋьnda-aq kapitalizm imperializmdjk satьqa cьqtь, bүl satьda kapitalizmnjn qaicьlьqtarь eŋ çoqarqь cegjne çetken edj, çana imperializmnjn barlьq qaicьlьqtarьnьn tyijsken çerj Resei boldь. Osьmen bailanьstь burçuazialьq-demokratialьq revolutsiadaqь proletariattьn rөlj de өzgerdj.

Lenin өzjnjn «Sotsial-demokratianьn demokratialьq revolutsiadaqь ekj taktikasь» degen eŋbegjnde bolceviktjk taktikanь tolьq taldap negjzedj. 1905 çьlqь revolutsianьn өzgeceljgjn eskere otьrьp, Lenin revolutsianьn gegemonь tek proletariat qana bola alatьndьqьn kөrsettj. Lenin carualardьn proletariatqa soiuznik bolьp cьqatьndьqьn, al burçuazianьn rezervj emes ekendjgjn de kөrsettj.

«Bүl burçuazialьq-demokratialьq revolutsiadaqь taktikanьn mөselelerj çөnjnde marksistjk partianьn çaŋa ustanovkasь boldь, marksistjk arsenalda oqan deijn bolьp kelgen taktikalьq ustanovkalardan aiьrmasь өte zor ustanovka boldь. Oqan deijn burçuazialьq revolutsialarda, mөselen Batьsta, bascьlьq rөl burçuazianьn qolьnda bolьp keldj, proletariat erkjmen bolsьn, erjksjz bolsьn, oqan kөmekcj bolьp keldj, al carualar burçuazianьn rezervj bolьp keldj. Marksister mündai kombinatsia azdьkөptj bolmai tүrmaidь dep eseptedj, mүnьmen bjrge olar proletariat mүndaida mymkjn bolqanca өzderjnjn eŋ taiaudaqь taptьq talaptarьn qorqauь kerek çana onьn өzjnjn saiasi partiasь boluь kerek dep eskertjp keldj. Kөzjr, tarixi çaŋa çaqdaida jstjn betj Leninnjn ustanovkasь çaqьna bүrьldь, bүrьlqanda, proletariat burçuazialьq revolutsianьn basch kycjne ainaldь, burçuazia revolutsiaqa baschьlьq etuden cettetjldj, al, carualar proletariattьn rezervjne ainaldь» (BK(b)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 66 — 67 bet).

Marksistjk dialektikalьq әdjske tөn damudьn ideiasь bjzdjn partiamьzqa çүmьscьlar tabьnьn partiasьna cьndьqtьn analizьnan revolutsialьq qortьndь çasauqa mymkjncjljk beredj.

Damu әleumettjk qүbьlьstarqa qana tөn emes, sonьmen bjrge bytjndei tabiqatqa da tөn. Bүl köp qьlьmdarmen dәleldenedj. Mьsalь geologia, çer tүrmьsьndaqь talai-talai dәujrlerdj açьrata keljp, çerdjn damu protsesjn dәleldeidj. Paleontalogia өsjmdjk çana çan-çanuar dyniesj formalardьn köptegen өzgerjsterdj, ausulardь basьnan kecjrgendjgjn yiretedj.

Biologiadaqь Darvinnjn çana basqa үlь oqьmьstьlardьn qьlьmь өsjmdjkter men çan-çanuarlardьn damuьn, sonьmen qatar өsjmdjk pen çan-çanuar әlemjnde çaŋa formalardьn cьquьn dәleldeidj.

Sonьmen, marksistjk dialektikalьq әdjstjn ekjncj belgjsj, tabiqat, qoqamdьq qatnas, adamnьn oiь ynemj damu protsesjnde bolьp qaralatьndьqьnda. Damu dynienjn barlьq qүbьlьstarьnьn çalpьlьq kyij.

* *
*

Bjludjn dialektikalьq-materialistjk әdjsj damu printsipjn konstatsialaumen toqtap qalmaidь. Barlьq nәrse damu protsesjnde dep qana aitu çetkjljksjz. Marksistjk dialektika damudьn өzjnjn - qalai cьqatьndьqьn kөrsetedj.

Metafizika barlьq qүbьlьstardь tek san өzgerjsterj çaqьnan qana qaraidь. Damudь çai san өzgerjsj, tek evolutsialьq өzgerjs dep үqьnadь. Qүbьlьstar, zattar bjr çaqtьlьqpen tek olardьn yzjljssjzdjk çaqьnan qana qaraladь. Eger barlьq nәrse tek yzjljssjz damitьn bolsa, onda sonь menen, barlьq qaralatьn nәrslerdj sapasьz, çalaŋ san qatnasьna әkep çiu-

qa bolady. Metafizika tūrqysynan qaraqanda, qūbylystardyn bjr bөlegjnjn damu zanyn qalai bolsa solai, barlyq basqa qūbylystarqa qoldanuqa bola dy. Mysaly, metafizikalyq ədjs tabiqat damuyndaqy bar zandar qoqamdyq qatnastardyn salalarynda da boladы dep dəleldeidj. Metafizika tabiqat pen qoqamnyn zandylyqynyn arasyna ecqandai sapalylyq airma qoimaidy, olardы tolyqymen bjrdei dep qaraidy.

Qoqam qūbylystary men tabiqat qūbylystaryn tolyq teңbe-teң deitjn burçuazialyq sotsiologianyn mündai teorialary tolyp, çatyr, (organikalyq mektep, əleumettjk dərvinizm dep atalatyndar, taqy basqalary).

Metafizika qūbylystardyn sapa өzgeceljkterjn, bjr qūbylystyn ekjncj qūbylystan sapa aiyrmacylyqyn kөrmeidj. Qoqamdyq qylymda būl metafizikalyq kөzqaras, qoqamdы damu protsesjnde emes, dep qarauqa əkep soqady. Qoqam qūbylystaryn sapa çaqynan өzgermeitjn, eçelden sol qalpynda bar nərse dep qaraidy. Osynyn negjzjnde burçuazialyq sotsiologia adam qoqamы damu satysynyn bərjne de çaramdы boladы-mys degen əldeqandai çalpы zan degen bjrdemenj ornatpaqcы boladы. Burçuazialyq sotsiologtardyn yirencjktj talqylauы kapitalizm məngj өmjrsyrdj, burçuazialyq qarym-qatnas ta məngj өmjrsyredj deuge keljp tjreidj.

Qalq çaularы, trotskicjl-buxarincjl azqyndar burçuazialyq sotsiologianы bjzge əkeluge, onы bjzdjn çaqdaiymyzda, çūmyscы tabynyn diktaturasynyn çaqdaiynda taratuqa əreket ettj. Stalin çoldas trotskicjl-buxarincjl burçuazialyq teorialardы əckerelei otyryp, olardyn teorialarы metafizikada çatqandyqyn əlde nece ret kөrsetken bolatyn.

Stalin çoldas 1926 çyldyn өzjndeaq bylai dep çazdы:

«...Çaңa oppozitsia kooperatsia turalы məselege marksistjk çolmen emes, metafizika çolymen kjrjsedj. Būl oppozitsia kooperatsianы өzge qūbylystarmen, qiulastyryp alynqan, aitaiyq memlekettjk kapitalizmmen (1921 çyly), ia sotsialistjk өndjrjspen qiulastyryp alynqan (1923 çyl) tarixi qūbylys esebjnde emes, «өz jcjndegj nərse» («Вещь в себе») ynemj çana məngj өzgerjlmeitjn nərse esebjnde qaraidy» (Stalin, Leninizm məselelerj, 149 bet, 10 basylyy).

Marksistjk dialektika tabiqattyn çaңa qoqamdyq tūrmystyn barlyq qūbylystaryn, olardyn san өzgerjsterj çaqynan qana emes, al çana olardyn sapa өzgerjsj çaqynan da alyp qaraidy.

«v) Metafizikaqa qaraqanda dialektika damu protsesjn san өzgerjsterj sapa өzgerjsterjne əkeljp soqpaityn çai qana өsu protsesj dep qaramaidy, — qaita bolymsyz çana çasyrын san өzgerjsterjnen acyq өzgerjsterge, negjzgj өzgerjsterge, sapa өzgerjsterjne kөcetjn damu dep qaraidy, mūnda sapa өzgerjsterj bjrte-bjrte bolmaidy, tez tūtqiyldan boladы, bjr qalyptan ekjncj qalypqa sekjrmelj tyrde kөcu retjnde boladы, kezdeisoq bolmaidy, zandы boladы, kөzge jljn beitjn, bjrte-bjrte bolqan san өzgerjsterjnjn çinaluы nətiçesjnde boladы». (BK(v)P tarixynyn qysqaca kursы, 102 bet).

Tabiqattyn, qoqamdyq tūrmysty ərbjr qūbylystarы san çaqynan өse kele, belgjlj bjr çaqdaida çaңa sapaly qūbylysqa ainaladы.

Tabiqat qūbylystarynyn bərj damidы, būl damucylyq qūbylystardyn sansapalylyq өzgerjsterden boladы. Qoqamdyq qūbylystardyn damuynda solsiaqty san-sapalylyq өzgerjster bolyp çatadы.

Kolxoz qūrylysynyn cyquynan qoqamdyq qūbylystardaqy san-sapalylyq өzgerjsterdj baiqauqa misal aluqa boladы. Stalin çoldas 1929 çyly kolxozdardyn çeke caruалardyn caruacylyqynan sapalylyq çaqynan өzgeceljgjn sipattai keljp, bjzdjn tүrmysymyzdyn dialektikasyn acty.

«Çuyqta baspasөz çyzjne cyqqan maqalamda («Ūly perelom çyly») men ūsaq caruacylyqqa qaraqanda çer kəsjbjnde jrj caruacylyqtyn artyqtyqyn kөrsetetjn belgjlj argumentterdj keltjrgemjn, ondaqy jrj caruacylyq degenjm sovxozdar bolatyn. Al, ol argumentterdjn bərj jrj caruacylyqqa qosylatyn kolxozdarqa da əbden tolyq tura keletjn argumentter ekenjn də-

leldep çatudьn qaçetj çoq. Men, ɵrkendeulj macina-traktor bazasь bar kolxozdardь qana aitьp tūrqanьm çoq, bastauьc, bьlaica aitqanda kolxozdьq qūrьlьstьn manufakturalьq dəujrj bolqan çana caruanьn qūral-saimanьna syienjp otьrqan kolxozdardь da aitьp tūrmьn. Menjn aitьp tūrqanьm osь kezde çappai kolxozdasqan audandarda qūrьlьp, caruanьn ɵndjrjs saimandarьn çai qana qūrastьrudьn ɵzjnen-aq ylken nətiçelj js cьqtь, ondai nətiçeler bjzdjn praktiktarьmьzdьn oiьna da kelmegen bolatьn. Ol nətiçe qandai? Ol nətiçe mьnadai: kolxoz çolьna kɵcudjn ɵzj egjs kɵlemjn 30 — 40 çana 50 protsent arttьrdь. Mūndai «bas ainaldьrarlьqtai» nətiçenjn sebebj ne? Sebebj çeke enbek çaqdailarьnda kycj çoq bolьp çyrgen carualar, qūral-saimandarьn bjrjktjrjp, kolxozqa ūiьmdasьp bas qosqannan keijn adam aitqьsьz ūlь kycke ainaldь. Sebebj: carualar, çeke enbek çaqdailarьnda egjske çaratuqa qiьn tietjn tastalqan çerler men tьn çerlerdj çьrtьp egjn saluqa mymkjndjk taptь. Sebebj: carualar tьn çerdj qoldarьna aluqa mymkjndjk taptь. Sebebj: acьq alaŋdardь, çeke çatqan alaqandai çerlerdj, meçelerdj, taqь-taqь sol siaqtьlardь jske çaratьp çjberuge mymkjndjk tudь» (I. Stalin, «Leninizm məseleler j», 307 bet).

Kolxoz çaŋa sapa, caruacьlьqtьn sotsialistjk çaŋa tipj. Dialektikalьq materializm çaŋa sapa cьqqannanson san çaqьnan ɵsudjn protsesjnen ɵtedj dep te yiretedj. Alqacqь uaqьtpen salьstьrqanda kəzjrde sol kolxozdardьn tyrjnjn qalai ɵzgergendjgjn taqьda js çyzjnde kɵrjp otьrmьz.

«Bjzdjn eljmjzde kolxozdar, kolxoz stroiь, onьn barlьq çaŋa texnikasь çana çaŋaca ūiьmdasuь aul caruacьlьqtьn kɵteru ycjn, kolxozcьlardьn tūrmьsьn oŋdau ycjn sondai çaqdai çasadь, munь būrьnqь kezdegj carualar arman da ete almaitьn edj. Bjzdjn ɵndjrjs kəsjpterjmjzde çana qūrьlьstarьmьzda kəzjr çūmьscьlardьn çetjspeuj çij kezdesetjndjgj kezdei soq nərse emes. Derevnedegj tūrmьs, ɵtken kezdegjmen salьstьrqanda, əlde qaida oŋdaldь, əlde qaida mədeniettj çana kɵrjktj bolьp kettj». (*Molotov,* Oktəbr revolutsiasьnьn 21 çьldьqь, 6 bet).

Marksistjk dialektika damu protsesjn bjr sapadan ekjncj sapaqa kɵcjp otьradь dep qaraidь. Sonьmen būl kɵcjp otьru bjrtjndep, yzdjksjz bolьp tūrmaidь, al sekjrmelj boladь. Bjr sapa damudьn yzdjksjzdjgjn būzumen ekjncj sapaqa kɵcedj. Çaŋa sapa sekjrmelj tyrde kɵcudjn nətiçesjnde cьqadь. Qūbьlьstardьn san çaqьnan çasьrьn tyrde ydei ɵsuj tūtqiьldan, tez çaŋa qūbьlьsqa ainaladь.

1929 — 1930 çьldarь carualardьn kolxozqa çappai kjruj ken ɵrjs aldь. Partia men ykmet ɵtken barlьq çūmьstarьnda çappai kollektivtendjruge kɵcudj, carualardьn kolxozdarqa bytjndei selolarьmen, audandarьmen, okrugterjmen kjrujn daiьndadь. Çappai kollektivtendjru, kulaktardь tap retjnde çoiu, osьnьn negjzjnde olardьn ɵndjrjs qūralьn bjrjkken carualardьn qolьna, kolxozdьn qolьna beru, — «Mūnьn ɵzj revolutsiacьl asa tereŋ tɵŋkerjs edj; qoqamnьn eskj sapasь qalpьnan çaŋa sapasь qalpьna sekjru edj, ɵzjnjn nətiçelerj çaqьnan, 1917 çьldьn Oktəbrjndegj revolutsiacьl tɵŋkerjske teŋ sekjru edj» (BK(b)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 291 bet).

Damudьn sekjrmelj sipatь turalь dialektikalьq materializm qьlьmьnьn asa zor revolutsialьq maŋьzь bar.

«BK(b)P tarixьnьn qьsqaca kursьn» da bьlai dep tjkelei kɵrsetjlgen: «Egerde sannьn baiau ɵzgerjsterj sapanьn tez çana kenet ɵzgerulerjne kɵcuj damu zaŋь bolatьn bolsa, onda ezjlucj taptardьn çasaitьn revolutsialьq tɵŋkerjsterj tjptj tabiqi çana bolmai qalmaitьn qūbьlьs ekendjgj aiqьn nərse bolьp tabьladь.» (BK(b)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 105 bet).

Damu turalь qьlьm, sapa-san protsesj degenjmjz materialistjk dialektikanьn ycjncj negjzgj belgjsj.

* *
*

Metafizika barlьq zattardь, qūbьlьstardь bjrdei dep, bьlaica aitqanda өz jcjnde airmacьlьqь, qaicьlьqtarь çoq dep qaraidь. Metafizika tūrqьsьnan qaraqanda zat, qūbьlьs bjrdei өitkenj sol zattьn negjzgj belgjlerjne өz jcjnde qaicьlьq etetjn ecnərse bolmaidь-mьs. Zatqa, qūbьlьsqa būlai qarau abstraktь, tūrmьsqa çanaspaitьn, qьlьmi emes kөzqaras.

Cьndьqьnda qaicьlьqtь damu obiektivtj dynienjn barlьq qūbьlьstarьna tən nərse. Damudьn qaicьlьqtьqь — eskj mazmūnnan çaqa mazmūnqa kөcudjn formasь. Lenin dialektikanь «tarixi damudaqь barlьq çaqьnan çana tolьq qaicьlьqtar turalь» qьlьm dep qaradь (XV, t. 71 bet). Zattьn, qūbьlьstьn qaicьlьqtьqь bykjl damudьn negjzj bolьp tabьladь.

Eger XVIII qasьrqa deijngj metafizikada tabiqattь myldem bjr qalьptan aumaitьn ynemj bjr orьnda tūradь degen kөzqaras bolьp kelse, al fransuzdardьn materialisterj — metafizikterj (Golbax, Lamtetri) tabiqattь ynemj qozqalьsta bolьp tūratьn nərse dep qaradь. Tabiqat qozqalьs protsesjnde tūradь. Al olar materianьn өzjnjn qozqaluьn qalai tysjndj? Olar materia qozqalьsьnьn bjrden bjr formasь mexanikalьq qozqalьs dep bjldj.

XVIII qasьrdaqь metafizikalьq materializm tjptj, qozqalьstь materianьn qasietj dep qabьldai tūra, onь qūbьlьstan sьrtqarь dep sanaidь, sol qozqalьs ūqьmьnьn өzjn onьn bjrqana formasь bolqan metafizikalьq qozqalьs formasьmen cekteidj.

Qozqalьstьn būl siaqtь tyrj, onda da tabiqat qūbьlьstarьnьn, zat өzgerjsterjnjn tek sьrtqь tyrjn, tek san өzgerjsterjn qana sipattaidь.

Zat sьrttan, basqa bjr zattan qozqalьs, tyrtkj alьp qana qozqala bastaidь, өzgere bastaidь. Ekjncj būl zat өz kezegjnde tyrtkjnj ycjncj bjr zattan aladь çana osьlaica kete beredj. Sonьmenen, tabiqattaqь barlьq zattьn bjr qalьpta qozqalьp tūratьn qozqaluь bjr zattьn ekjncj bjr zatqa bergen tyrtkjsj cьr ainalьp, məngj bjr tyrde bolьp tūradь. Sonьmenen būl qozqalьstьn çabьq tyrde cьr ainalьp tūruь bolьp tabьladь. Tabiqattьn qozqalьsьn metafizik-materialister osьlaica ūqьnadь. Al eger tabiqattь tūtas alьp qaraqanda, qozqalьs qaidan cьqtь? Bytjndei tabiqat qozqalьsьnьn sebebj ne? Alqacqь tyrtkjnj tabiqat qaidan aldь?

Metafizikterde, olardьn bjr çaqtь kөzqarastarьmen bjrge qortьndь bjreu: materialdьq dynie, tabiqat qozqalьstь sьrttan aldь. Niuton (1643 — 1727 çьldarь), fransuz materialisterjnen būrьn өmjrsyrgen, «alqacqь tyrtkj» turalь oiqa keldj. Niutonca absolutь kenjstjkte tabiqattь qozqaltqan qūdai kezjp çyredj.

Materianьn qozqalьsь turalь ūqьmdь tek qozqalьstьn bjr qana formasьna, mexanikalьq qozqalьsqa çinaqtau tabiqattьn qūbьlьstarьna analiz çasauqa metafizikalьq bjr çaqtь kөzqaras bolьp tabьladь.

Dialektikalьq materializm materia qozqalьsь formasьnьn kөp tyrlerj ekendjgjn, qozqalucь materianьn bjr formasьnьn ekjncj formaqa kөcjp otьratьnьn yiretedj. Mexanikalьq qozqalьs materia qozqalьsьnьn bjr formasь qana. Mexanikalьq qozqalьstь materia qozqalьsьnьn basqa çeke formasьnan (çarьq, elektor, çьlьlьq çana t. b.) oqcau tyrde qarau, mexanikalьq qozqalьstь materia qozqalьsьnьn negjzgj çana bjrden-bjr formasь dep qarau qьlьmdь tabiqat çaiьnda qalaida tūiьqqa ūcьratadь, «bjrjncj tyrtkjge», mistikege bet būrudьn qaçettj ekendjgjne ūcьratadь.

Lenin «dialektikalьq materialist qozqalьstь materianьn airьlmastai qasietj dep qana qoimaidь, sonьmen bjrge qozqalьstaqь sūiьltucьlьq kөzqarastь da maqūldamaidь» (XXIII t. 221 bet).

Dialektikalьq materializm materia damuьnьn kөzjn materianьn өzjnjn jcjnen tabadь. Tabiqattьn ərbjr qūbьlьsьnьn өz jcjnde qozqalьs qainar kөzj boladь. Tabiqattьn ərbjr qūbьlьstarьna onьn өzara bjrjn-bjrj çoqqa cьqaratьn qarama-qarsь bөlekterjnjn, qarama-qarsь tendentsiasьnьn

kyresj tən nərse. Damudьn qainar kөzj de osь kyreste. Leninnjn «dialektika turalь məselege» degen enвegjnde osь qarama-qarsь tendentsialardьn misaldarь keltjrjlgen. (XIII t. 301 bettj qaraŋьz).

Lenin taqь da sol enвegjnde dialektikalьq çana metafizikalьq ekj kontseptsialardьn arasьndaqь airьmacьlьqtь formulaladь.

«Damu degenjmjz qarama-qarsьlьqtardьn «kyresj». Damu konseptsiasьnьn (evolutsianьn) negjzgj ekj (iaki mymkjn bolqan ekj? Iaki tarixta вaiqalatьn ekj?) mənj: damu degenjmjz azaiu da çana kөвeiu de, qaitalap tūru da, damu degenjmjz qarama-qarsьlьqtьn qaitalap tūruь da (Bjrdjn — өzara вjrjn-вjrj çoqqa cьqaratьn qarama-qarsьlьqtьn ekjge kөвeiuj çana вūl ekeujnjn өzara qarьm-qatnasь).

Qozqalьstьn вjrjncj kontseptsiasьnda qozqalьstьn өzj, onьn qozqaucь kycj, onьn qainar kөzj, onьn motivj kөlenkede qaladь. (Iaki osь onьn qainar kөzjn sьrtqa — qūdaiqa, subiektivtjkke, taqь вasqalarqa syieidj). Ekjncj kontseptsiada en вastь pjkjr tek өzdjgjnen qozqalьstьn kөzjn tanuqa qana audarьladь.

Bjrjncj kontseptsia çansьz, kedei, qūrqaq. Ekjncj kontseptsia tūrmьsqa yilesjmdj. Tek ekjncj kontseptsia qana вarlьq өmjr syrjp tūrqandardьn «өzdjgjnen qozqalatьndьqьna» kjlt вeredj; tek osь kontseptsia qana «sekjrulerge», «вjrtjndeucjljktjn yzjljsjne», qarama-qarsьlьqqa ainaluqa, eskjnjn çoqaluьna çana çaŋanьn cьquьna acatьn kjlt вeredj» (*Lenin,* XIII t. 301 — 302 вet).

Dynienjn вarlьq qūвьlьstarьn өzjne tən вolqan qozqalьs çөnjndegj markstjk-lenindjk qьlьm asa zor kyctjn teorialьq qūralь вolьp taвьladь. Metafizikterce вjrjncj tyrtkjnj jzdeu, mistikaqa вet вūru вjzge kerek emes. Damudьn kөzj zattardьn jckj qaicьlьqtarь ekendjgj dialektikmaterialiske aiqьn. Sonьmen maqsat tūrmьstьn qūвьlьstarьnьn өzjnen osь qaicьlьqtardь taвu, acu kerek вoladь.

Qarama - qarsьlьqtardьn kyresj qandai damudьn вolsa da cьqatьn kөzj. Oвiektivtj dynienjn вykjl qūвьlьstarьnьn damuь qaicьlьqta вolatьndьqь turalь markstjk dialektika qьlьmьnьn asa zor praktikalьq saiasi maŋьzь вar.

Çūmьsker tавьnьn arasьna kjrjp ketken, markstjkke qarsь tolьp çatqan gruppalarmen вjzdjn partiamьzqa, өzjnjn вykjl tarixi вoiь kyres çyrgjzujne tura keldj.

Marksistjk dialektikamen qarulanqan, qoqamnьn damu zandarьn вjlumen qarulanqan вolcevikter partiasь qalqcьldardь, anarxisterdj, mencevikterdj, çana es-erlerdj qirattь, kapitalizmdj qaita ornatpaqcь вolqandardьtrotskicjl-вuxarincjl facist вandьlardь qirattь.

Marksistjk filosofialьq materializmge negjzdelgen proletarlьq saiasattьn printsipterj marksizmnjn barlьq çaularь ycjn çat вoldь.

Marksizmnjn osь вarlьq çaularь marksizmnjn negjzgj məselelerjne: proletarlьq sotsialistjk revolutsiaqa, çūmьsker tавьnьn dialektikasьna, вjr elde sotsializm ornatuqa taqь вasqalarqa qarsь cьqtь.

Bjzdjn partiamьz eckjmmen keljspeitjn taptьq proletarlьq saiasattь çyrgjzdj çana çyrgjzjp keledj, çana partia өzjnjn вūl saiasatьnda da «egerde damu jckj qaicьlьqtardь acu retjmen çyretjn вolsa, osь qaicьlьqtardь çeŋu ycjn, sol qaicьlьqtardьn negjzjnde qarama-qarsь kyresterdjn soqtьqьsularь arqьlь çyretjn вolsa, onda proletariattьn taptьq kyresj tjptj taвiqi çana вolmai qalmaitьn qūвьlьs ekendjgj aiqьn nərse вolьp tавьladь.

Demek, kapitalistjk tərtjpterdjn qaicьlьqtarьn вyrkeu kerek emes, qai ta olardь əckereleu çana tarqatu kerek, tap kyresjn sөndjru kerek emes, onь aqьrьna deijn çetkjzu kerek.

Demek, saiasatta qatalaspas ycjn, proletariat pen вurçuazianьn mydde-lerjn ylestjrgjsj keletjn reformacьl saiasat çyrgjzu kerek emes, kapitalizmdj sotsializmge «ūctastьrqьsь» keletjn ьmьracьl saiasat çyrgjzu kerek emes, ьmьraqa kөnвeitjn proletarlьq taptьq saiasattь çyrgjzu kerektjgjnen», cьqadь (BK(в)P tarixь

nьң qьsqaca kursь, 105—106 bet-ter).

Marksizmnjң zūlьm çaularь, II in-ternatsionaldьң sjljmtjkterjmen cyi-ijrkelesken orьs mencevikterj çūmьs-ker qozqalьsьna zianьn az tigjzgen çoq. Burçuazianьң eleuregen būl çan-daicaptarь damudьң marksistjkke qarsь reformistjk çolьn ūstai otьrьp, tap qaicьlьqtarьn keljstjruge, prole-tariat myddelerjn burçuaziamen ke-ljstjruge tьrьstь.

Olar өzderjnjң saiasatьnda kapi-talizm qaicьlьqtarьn aqьtьp çjberuge çana proletariattьң taptьq kyresjn aiaqtatudь kөzdegen çoq, qaita ka-pitalizm qaicьlьqtarьn byrkep, sonь-menen proletariattьң taptьq kyresj-njң өrjsteujne bөget çasamaqcь bol-dь. Qoqamdьq tūrmьstьң analizjne būlai qarau materialistjk emes, me-tafizikalьq idealistjk bolьp tabьladь.

Stalin çoldas «Leninizmnjң negjz-derj turalь» degen өzjnjң enbegjn-de II internatsionaldьң dogmalarьn ackerelei kele, sotsializmnjң būl re-negattarьnьң әdjsterjnjң dialektika-qa qarsь, metafizikalьqtьq betjn actь.

«Revolutsialьq bytjn teoria ornьna — būqaranьң kyndeljktj revolutsia-lьq kyresjnen calqai ketken tozqan dogmaqa ainalqan bjrjne-bjrj qaicь keletjn teorialьq ereçelerdj, teoria bөlek-salaqtarьn tjzdj. Көz boiau ycjn, әrine, Marks teoriasьn da es-kergensjdj; bjraq ondaqь maqsatь — onьң naqьz revolutsialьq mazmūnьn sьlьp tastau edj.

Revolutsialьq saiasat ornьna ūsaq kөr-çerdj tergen politikanttьq, cjrj-gen pilisterljk, parlamenttjk diplo-matia men parlamenttjk kombinat-sialar boldь. Әrine, çūrtqa kөz qьlu ycjn «revolutsialьq» qararlar, ūrandar alьnьp çyrdj, bjraq, būl qaulьlar çьlь çabulь qala beretjn.

Partianь өzjnjң qatelerjnen sa-baq aldьra otьrьp, revolutsianьң dū-rьs taktikasьna tөrbieleudjң, yiretu-djn ornьna, bastь-bastь tolqaqь çet-ken mәselelerdj elemeumen mьqtap byrkeumen, çasьrumen boldь. Әrine, çūrtqa kөz qьlu ycjn, būl tolqaqь pjsken mәselelerdj sөz qьludan da qacpaitьn, bjraq onь «saqьzdai so-zьlmalь» qarar cьqarumen qaldьru ycjn jsteucj edj.

II Internatsionaldьң keskjn-kelbetj, çūmьsьnьң әdjsj, arsenalь, mjne osьndai edj» (*Stalin*, «Leninizm mә-selelerj», 18 bet).

Tek marksistjk dialektika qana bjzdj obiektivtj cьndьqtь tanudьң dūrьs әdjsjmen, dynienjң barlьq qū-bьlьstarьnьң damuьnьң qaicьlьqta bolatьndьqь turalь qьlьmmen qaru-landьra otьrьp, cьndьqqa obiektivtj dūrьs analiz çasaidь, bjzdjң teorialьq çana praktikalьq barlьq jsterjmjzde dūrьs baqьt ūstauьmьzqa mymkjncj-ljk beredj.

Marksistjk dialektikalьq әdjstjң negjzgj belgjlerj osьndai.

* *
*

Tabiqat qūbьlьstarьnьң, qoqamdьq tūrmьstьң naqьz qьlьmi, obiektivtj analizjn tek marksistjk dialektika qana beredj. Maqsat — tanudьң çana dynienj өzgertudjң revolutsialьq osь teoriasьna çetjlude, marksizmnjң-leninizmnjң teoriasьna çetjlude. Dy-nienj qaita qūrucь osь teorianьң bar-lьq manьzь, bykjl ūlьlьqь qalqtardьң kөsemj Stalin çoldastьң tjkelei qa-tьsuьmen çasalqan «Bykjlsoiuzdьq Kommunist (bolcevikter) partiasьnьң tarixьnda» kөrsetjlgen. Bjzdjң aina-lamьzdaqь qorcaqan oqiqalardьң jc-kj bailanьsьn acucь būl tamaca kj-taptan, bjz praktikalьq jsterjmjzde de kyc çana orientirovka alьp otьra-mьz.

Stalin çoldastьң partianьң XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çүmьsь turalь eseptj baiandamasь

1. KAPITALISTJK ELDERDEGJ ÇAŊA EKONOMIKALЬQ KRIZIS ÇANA DYNIE ÇYZJN QAITADAN BӨLJSU UCJN KYRESTJŊ KYCEIUJ

Ədebiet

I. Stalin. Partianьң XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çүmьsь turalь eseptj baiandama, «Sovetter Soiuzьnьң qalqaralьq xalj» degen bөljmjnjң I §. Çeke brociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi әdebiet baspasь, 1939 çь.l.

D. Manuilski. BK(в)P nьң Kominтern Ortalьq Atqaru Komitetjndegj delegatsiasьnьң BK(в)P XVIII siezjndegj baiandamasь, «Qalqaralьq xaldegj өzgerjster» degen bөljmj. Çeke brociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi әdebiet baspasь, 1939 çь.l.

BK(в)P tarixьnьң qьsqaca kursь, 1938 çьlqь basьluь, XI çana XII taraularь.

2. QALQARALЬQ SAIASI XALDJŊ CIELENJSUJ ÇANA IMPERIALISTJK ÇAŊA SOCIЬSTЬŊ BASTALUЬ

Ədebiet

I. Stalin. Partianьң XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çүmьsь turalь eseptj baiandama, «Sovetter Soiuzьnьң qalqaralьq xalj» degen bөljmjnjң 2 §.

D. Manuilski. BK(в)P nьң Kominтern Atqaru Komitetjndegj delegatsiasьnьң BK(в)P XVIII siezjndegj baiandamasь, «Qalqaralьq xaldegj өzgerjster» degen bөljmj.

BK(в)P tarixьnьң qьsqaca kursь, 1938 çьlqь basьluь, XI çana XII taraularь.

3. SOVETTER SOIUZЬ ÇANA KAPITALISTJK ELDER

Ədebiet

I. Stalin. Partianьң XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çүmьsь turalь eseptj baiandama, «Sovetter Soiuzьnьң qalqaralьq xalj» degen bөljmjnjң 3 §.

D. Manuilski. BK(в)P nьң Kominтern Atqaru Komitetjndegj delegatsiasьnьң BK(в)P XVIII siezjndegj baiandamasь, «Qalqaralьq xaldegj өzgerjster» degen bөljmj.

BK(в)P tarixьnьң qьsqaca kursь, 1938 çьlqь basьluь, XI çana XII taraularь.

4. ӨNDJRJS PEN AUL ÇARUACЬLЬQJЬNЬŊ ӨRLEI BERUJ

Ədebiet

I. Stalin. Partianьң XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çүmьsь turalь eseptj baiandama, «Sovetter Soiuzьnьң jckj xalj» degen bөljmj çana osь bөljmnjң «Өndjrjs kәsjbj men aul caruacьlьqьnьң orlei beruj» degen 1 §.

Andreev çoldas pen **L. M. Kaganovic** çoldastьң BK(в)P nьң XVIII siezjndegj sөzderj. Çeke brociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi әdebiet baspasь, 1939 çь.l.

5. QALQTЬŊ MATERIALDЬQ XALJNJŊ ÇANA MƏDENI DƏREÇESJNJŊ ӨRLEI BERUJ

Ədebiet

I. Stalin. Partianьŋ XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjŋ çūmьsь turalь eseptj вaiandama, «Sovetter Soiuzьnьŋ jckj xalj» degen вөljmnjŋ 2 §.

N. M. Cvernik çoldastьŋ BK(в)P пьŋ XVIII siezjndegj sөzj, «Sotsialistjk Qazaqьstan» gazetjnjŋ 1939 çьlqь 17 marttaqь sanь.

Em. Iaroslavski çoldastьŋ BK(в)P XVIII siezjndegj sөzj. «Sotsialistjk Qazaqьstan» gazetjnjŋ 1939 çьlqь 16 marttaqь sanь.

6. SOVETTER SOIUZЬNЬŊ BŪDAN BЬLAI DA NЬQAIA BERUJ

Ədebiet

I. Stalin. Partianьŋ XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjŋ çūmьsь turalь eseptj вaiandama, «Sovetter Soiuzьnьŋ jckj xalj» degen вөljmjnjŋ 3 §.

Vorocilov çoldastьŋ BK(в)P пьŋ XVIII siezjndegj sөzj. Qazaq Memlekettjk saiasi әdebiet вaspasь, 1939 çьl.

7. BK(в)P NЬŊ XVII siezj men XVIII SIEZJ ARASЬNDAQЬ PARTIANЬŊ ÇANA ONЬŊ BASCЬ ORGANDARЬNЬŊ NЬQAIUЬ

Ədebiet

I. Stalin. Partianьŋ XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjŋ çūmьsь turalь eseptj вaiandama, «BK(в)P пьŋ nьqaia вeruj» degen вөljmjnjŋ 1 §. BK(в)P Ortalьq Komitetjnjŋ 1937 çьlь, 3 — 5 marttaqь plenumьnda çasalqan вaiandama men qortьndь sөz.

A. Çdanov. BK(в)P ustavьna engjzjletjn өzgerjster, BK(в)P пьŋ XVIII siezjndegj вaiandama. Çeke вrociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi әdeвiet вaspasь, 1939 çьl.

Bykjlsoiuzdьq Kommunist (вolcevikter) partiasьnьŋ BK(в)P пьŋ XVIII siezj qaвьldaqan ustavь. Çeke вrociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi әdeвiet вaspasь, 1939 çьl.

«BK(в)P qa çaŋa myceler ala вastau turalь» BK(в)P Ortalьq Komitetjnjŋ qaulьsь. «BK(в)P qa çaŋa myceler ala **вastau turalь» çinaq, «Moskovski ra**вoci», 1939 çьl.

BK(в)P tarixьnьŋ qьsqaca kursь. 1938 çьlqь вasьlub, XII tarau.

8. PARTIA KADRLARЬ — PARTIA MEN MEMLEKET BASCЬLARЬNЬŊ CECUCJ KYCJ

Ədebiet

V. I. Lenin. Çarьstь qalai ūiьmdastьru kerek, XXII t., 158 — 167 вetter. Sovetter өkmetjnjŋ kezektegj mjndetj, «Çarьstь ūiьmdastьru» degen вөljmj, XXII t., 455 — 457 вetter.

I. Stalin. Partianьŋ XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjŋ çūmьsь turalь eseptj вaiandama, «BK(в)P пьŋ nьqaia вeruj» degen вөljmjnjŋ 2 §. Partianьŋ XVII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjŋ çūmьsь turalь eseptj вaiandama, partia degen вөljmjnjŋ 2 §. Qьzьl Armianьŋ oquьn вjtjrjp cьqqan akademikterjnjŋ Kreml saraiьnda вolqan mәçjljsjnde 1935 çьlqь maidьŋ 4 kynj sөilengen sөz. Çeke вrociuralar. Qazaqьstan вaspasь, 1935 çьl. Staxanovcьlardьŋ Bykjlsoiuzdьq вjrjncj mәçjljsjnde 1935 çьlь noiaвrdjŋ 17 kynj sөilengen sөz. Qazaqьstan вaspasь, 1935 çьl. Çoqarqь dәreçelj mektep qьzmetkerlerjn Kremlde qaвьldaqanda 1938 çьlь maidьŋ 17 kynj sөilengen sөz. Çeke вrociuralar, Qazaq Partia вaspasь, 1938 çьl.

A. Çdanov. BK(в)P ustavьna engjzjletjn өzgerjster, BK(в)P пьŋ XVIII siezjndegj вaiandama.

Bykjlsoiuzdьq Kommunist (вolcevikter) partiasьnьŋ BK(в)P пьŋ XVIII siezj qaвьldaqan ustavь.

K. Vorocilov. BK(в)P XVIII siezjnde sөilengen sөz. «Çeke sostav» degen вөljmj. Çeke вrociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi әdeвiet вaspasь, 1939 çьl.

9. PARTIA MYCELERJ MEN PARTIA KADRLARЬN MARKSTJK-LENINDJK TƏRBIELEU

Ədebiet

I. Stalin. Partianьŋ XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjŋ çūmьsь turalь eseptj вaiandama, «BK(в)P пьŋ

nьqaia вeruj» degen вөljmjnjn 3 §. BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn 1937 çьlqь 3 — 5 marttaqь plenumьnda çasalqan вaiandama men qortьndь sөz.

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn «Partia propagandasьn «BK(в)P tarixь qьsqaca kursь» nьn cьquьmen bailanьstь çyrgjzu turalь» 1938 çьlь 14 noiaвrdegj qaulьsь. Çeke вrociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi әdeвiet вaspasь, 1938 çьl.

BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 1938 çьlqь вasьluь. Kjrjsu çana qortьndь.

A. Çdanov. BK(в)P ustavьna engjzjletjn өzgerjster, BK(в)P nьn XVIII siezjndegj вaiandama.

Bykjlsoiuzdьq Kommunist (вolcevikter) partiasьnьn BK(в)P nьn XVIII siezj qabьldaqan ustavь.

Em. Iaroslavski. BK(в)P nьn XVIII siezjnde sөilengen sөz.

10. SOTSIALIZM ELJN SЬRTQЬ CABUЬLDAN QORQJAU YCJN SOTSIALISTJK MEMLEKETTJN MAŊЬZЬ

Әdeвiet

I. Stalin. Partianьn XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь eseptj вaiandama, «BK(в)P nьn nьqaia вeruj» degen вөljmjnjn 3 § BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn 1937 çьlь 3 — 5 marttaqь plenumьnda çasalqan вaiandama men qortьndь sөz.

I. F. Ivanov çoldasqa çauap. Çeke вrociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi әdeвiet вaspasь, 1938 çьl.

V. M. Molotov. Oktәвr revolutsiasьnьn 21 çьldьqьna, 1938 çьlь noiaвrdjn 6 nda Mәskeu sovetjnjn saltanattь mәçljsjndegj вaiandama, 3 вөljmj. Memlekettjk saiasi әdeвiet вaspasь, 1938 çьl.

BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 1938 çьlqь вasьluь, XII tarau.

Konsultatsia. «Bjr elde kommunizm ornatu turalь», «Propaganda çana ygjt» çurnalь, № 9, 1938 çьl.

11. SOVETTER QALQЬNЬN ÇAŊA INTELLIGENTSIASЬ

Әdeвiet

I. Stalin. Partianьn XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь eseptj вaiandama, «BK(в)P nьn nьqaia вeruj» degen вөljmjnjn 3 §. SSSR Konstitutsiasьnьn proekt turalь вaiandama. Çeke вrociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi әdeвiet вaspasь, 1937 çьl. Çoqarqь dәreçelj mektep qьzmetkerlerjn Kremlde qabьldaqanda, 1938 çьlь maidьn 17 kynj sөilengen sөz.

V. M. Molotov. Oktәвr revolutsiasьnьn çiьrma çьldьqьna, 1937 çьlь noiaвrdjn 6 da Ylken teatrdaqь saltanattь mәçljstegj вaiandama. Partia вaspasь, 1937 çьl, Oktәвr revolutsiasьnьn 20 çьldьqь.

A. Çdanov. BK(в)P ustavьna engjzjletjn өzgerjster, BK(в)P nьn XVIII siezj qabьldaqan ustavь.

Bykjlsoiuzdьq Kommunist (вolcevikter) partiasьnьn BK(в)P nьn XVIII siezj qabьldaqan ustavь.

BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 1938 çьlqь вasьluь, XII tarau.

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn yndeuj- «Barlьq sailaucьlarqa, çūmьscьlar men çūmьscь әielderge, carualar men carua әielderge, Qьzьl Armiaqa, sovet intelligentsiasьna». Partia вaspasь, 1937 çьl.

Em. Iaroslavski. Intelligentsianьn «Būrьnqь çana kәzjrgj rөlj turalь», «Istorik-marksist» çurnalь, № 1, 1938 çьl.

SSSR qalq caruacьlьqьn өrkendetudjn ycjncj вesçьldьq planь. V. Molotov çoldastьn вaiandamasь

1. YCJNCJ BESÇЬLDЬQTЬN MAŊЬZЬ

Әdeвiet

BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 1938 çьlqь вasьluь, VII tarau вoiьnca qьsqaca qortьndьlar, 232 — 233 вetter.

I. Stalin. Partianьn XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь eseptj вaiandama.

V. M. Molotov. SSSR qalq caruacьlьqьn өrkendetudjn ycjncj вesçьldьq planь, BK(в)P nьn XVIII siezjndegj вaiandama. Çeke вrociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi ədeвiet вaspasь, 1939 çьl.

SSSR qalq caruacьlьqьn өrkendetudjn ycjncj вesçьldьq planь, BK(в)P XVIII siezjnjn Molotov çoldastьn вaiandamasь вoiьnca qaвьldaqan rezolutsiasь. Çeke вrociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi ədeвiet вaspasь, 1939 çьl.

K. Vorocilov. BK(в)P nьn XVIII siezjnde sөilengen sөz.

V. M. Molotov. Oktəвr revolutsiasьnьn XX çьldьqьna.

2 .ENBEKCJLERDJN ƏL-AUQATЬN ÇANA MƏDENI DƏREÇESJN ARTTЬRA BERUDJN PLANЬ

BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 1938 çьlqь вasьluь, XII tarau, 2 вөljm, 195 — 199 вetter.

I. Stalin. Partianьn XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь eseptj вaiandama.

V. M. Molotov. SSSR qalq caruacьlьqьn өrkendetudjn ycjncj вesçьldьq planь, BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn XVIII siezjndegj вaiandama.

SSSR qalq caruacьlьqьn өrkendetudjn ycjncj вesçьldьq planь. BK(в)P XVIII siezjnjn V. M. Molotov çoldastьn вaiandamasь вoiьnca qaвьldaqan rezolutsiasь.

BK(в)P ustavьna engjzjletjn өzgerjster A. Çdanov çoldastьn вaiandamasь

1. BOLCEVIK PARTIASЬNЬN ŪIЬMDASU NEGJZDERJ.

Ədeвiet

I. Stalin. Leninizm məseleler j, VIII tarau, «Partia», leninizm məseleler j, 10 ret вasьluь, 69 — 79 вetter.

A. Çdanov. BK(в)P ustavьna engjzjletjn өzgerjster, BK(в)P nьn XVIII siezjndegj вaiandama.

Bykjlsoiuzdьq Kommunist (вolcevikter) partiasьnьn BK(в)P nьn XVIII siezj qaвьldaqan ustavь.

BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь, 1938 çьlqь вasьluь, II tarau.

2. PARTIANЬN BOLCEVIKTJK DEMOKRATIASЬNЬN JCKJ MƏNJ

Ədeвiet

I. Stalin. BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn 1937 çьlь 3 — 5 marttaqь plenumьnda çasalqan вaiandama men qortьndь sөz.

A. Çdanov. BK(в)P ustavьna engjzjletjn өzgerjster, BK(в)P nьn XVIII siezjndegj вaiandama.

Bykjlsoiuzdьq Kommunist (вolcevikter) partiasьnьn BK(в)P nьn XVIII siezj qaвьldaqan ustavь.

3. BYKJLSOIUZDЬQ KOMMUNIST (вolcevikter) PARTIASЬ MYCELERJNJN MJNDETTERJ MEN PRAVOLARЬ

Ədeвiet

A. Çdanov. BK(в)P ustavьna engjzjletjn өzgerjster, BK(в)P nьn XVIII siezjndegj вaiandama.

BK(в)P ustavьna engjzjletjn өzgerjster. BK(в)P XVIII siezjnjn A. Çdanov çoldastьn вaiandamasь вoiьnca qaвьldaqan rezolutsiasь. Çeke вrociuralar, Qazaq Memlekettjk saiasi ədeвiet вaspasь, 1939 çьl.

Bykjlsoiuzdьq Kommunist (вolcevikter) partiasьnьn BK(в)P nьn XVIII siezj qaвьldaqan ustavь.

4. ӨNDJRJS ÇANA SOVET ORЬNDARЬNDAQЬ BASTAUЬC PARTIA ŪIЬMDARЬNЬN MJNDETJ

Ədeвiet

A. Çdanov. BK(в)P ustavьna engjzjletjn өzgerjster, BK(в)P nьn XVIII siezjndegj вaiandama.

BK(в)P nьn XVIII siezjnjn A. Çdanov çoldastьn вaiandamasь вoiьnca qaвьldaqan rezolutsiasь.

Инв. № 18752-39
Спец. отд.

MAZMЙNЬ

BA*S*MAQALA. BK(в)P XVIII siezjnjn qaulьlarьn enвekcjler вūqarasьnьn sana-sezjmjne çetkjze propagandalaiьq 1

NUSUPBEKOV A. Qalqaralьq proletariattьn meiramь 1 Maidьn 50 çьldьqь 4

MERGENBAEV M. Bolcevиktjk вaspaseг—Lenin—Stalin partiasьnьn etkjr qăraiь . . . 10

BK(в)P TARIXЬN YIRENUCJLERGE KΘMEK

MOLODSOV V. Dialektika ana metafizika 14

BK(в)P XVIII siezjnjn materialdarьn yirenu çenjndegj engjmeler men edeвietterdjn teмalarь 29

REDKOLLEGIA

Технический редактор **Н. Рулев**
Сдано в производство 19/IV 39 г.
Подписано к печати 8/V 1939 г.
Казгосполитиздат № 353
Уполн. Казглавлита № 624

Корректор **Шатаков Д.**
Об'ем 3 печ. листа
Колич. знаков в печ. листе 65.000
Формат бумаги 84x110$^{1}/_{32}$
Тираж 8100 экз.

Отпеч. в Кн.-журн. тип. Казполиграфтреста. Алма-Ата, Узбекская, 11. Зак. № 922

Вағазь 50 тіьп

1939

ҫьLҁA

„PROPAGANDA

ҪANA

YGJT“

ҪURNALЬNA

ҪAZЬLЬҢDAR!

ҪAZЬLU BAҁASЬ

9 aiqa . . . . 4 s. 50 t.
6 „ . . . . . 3 s.
3 „ . . . . . 1 s. 50 t.
Çeke sanь . . 50 t.

„Propaganda çana ygjt“ çurnalьna „Soiuzpecattьҧ“ barlьq audandьq вiurolarь arqьlь, qaladaqь, sәlodaqь, auldaqь, kolxoz-sovxozdardaqь, MTS tardaqь barlьq pocta вәljmdәrj arqьlь, sondai-aq qat tasucьlar çana kәsjp orьndarь çanьndaqь вaspasәz taratucьlar arqьlь çazьluqa вoladь.

Мйньmen qatar вйl çurnalqa Qazaq Memlekettjk Saiasi Әdeвjet вaspasьnda (Alma-Ata, K. Marks kәcesj № 51) çazьluqa вoladь.

Çurnaldьҧ qat, qaвar alatьn adresj:
Alma-Ata, Ykmet yij, QK(в)P Ortalьq Komitetjnjҧ „Propaganda çana ygjt“ вәljmj

„Propaganda çana ygjt“
çurnalьnьҧ redaksiasь.